

Достъп до правосъдие за деца мигранти относно икономически, социални и културни права

Учебни материали за достъпа до
правосъдие на деца мигранти

Проект FAIR, Април 2018

® Достъп до правосъдие за деца мигранти относно икономически, социални и културни права

© Copyright International Commission of Jurists - European Institutions

Април 2018

The FAIR (Fostering Access to Immigrant children's Rights) project has been implemented by the International Commission of Jurists - European Institutions in 2016-2018 and supported by the Rights, Equality and Citizenship (REC) Programme of the European Union and Open Society Foundations.

III. Достъп до правосъдие за деца мигранти относно икономически, социални и културни права

Учебни материали за достъпа до правосъдие на деца мигранти

Проект FAIR

Април 2018

Съдържание

I. ВЪВЕДЕНИЕ	2
1. Икономически, социални и културни права (ИСК права).....	2
2. Източници на ИСК права.....	3
3. Задължението да зачита, защитава и осъществява.....	3
4. Минимум съществени задължения.....	6
5. Възможност за съдебен контрол (justiciability)	7
6. Правни средства за защита и обезщетение.....	8
7. Най-добрият интерес на детето	10
8. Недопускане на дискриминация.....	10
9. Извънтериториални задължения.....	14
II. ПРАВОТО НА ЗАДОВОЛИТЕЛНО ЖИЗНЕНО РАВНИЩЕ	14
1. Въведение	14
2. Право на вода.....	15
3. Правото на храна	18
4. Задоволително жизнено равнище срещу бедствени условия на живот: отношение с правото на живот.....	20
5. Правото на задоволително жилище	22
5.1 Минимално съществено задължение: Подслон.....	23
5.2 Задоволителност на жилището.....	26
5.3 Достъп и сигурност на заемането, принудителни изгонвания.....	27
5.4 Недопускане на дискриминация.....	28
5.5 Правни средства за защита.....	30
III. ПРАВОТО НА СОЦИАЛНА СИГУРНОСТ	31
1. Защита на правото на социална сигурност чрез правото на собственост	32
2. Защита на правото на социална сигурност чрез правото на семеен живот.....	34
3. Деца на мигранти без документи.....	35
IV. ПРАВОТО НА НАЙ-ДОБРОТО ПОСТИЖИМО СЪСТОЯНИЕ НА ЗДРАВЕ 39	
Право на здраве: недопускане на дискриминация	41
V. ПРАВОТО НА ОБРАЗОВАНИЕ	43
Недопускане на дискриминация и правото на образование.....	46

Този обучителен модул част от серия обучителни материали¹, относими към защитата на правата на децата мигранти) предоставя на адвокатите в ЕС международната правна рамка на ИСК права. По-подробна разработка има в [Практическо ръководство на МКЮ: Правораздаване по икономически, социални и културни права на национално равнище](#).

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Всички деца², включително децата мигранти са носители на права и имат икономически, социални и културни права (ИСК права) по силата на международното право и правото на ЕС.

1. Икономически, социални и културни права (ИСК права)

Макар и днес да не се чува не толкова често, понякога се прави разграничение по между естеството на икономическите, социални и културни права (ИСК права), от една страна, и гражданските и политическите права, от друга. Съгласно съвременното право в областта на правата на човека, такава гледна точка не може да се поддържа. Хартата на ООН (1945 г) не прави разлика между тези две групи права в своите член 55 и член 56. По същия начин и Универсалната декларация за правата на човека (УДПЧ) от 1948 г. не прави разграничение. Когато са потвърдени в международните договори (МПГПП и МПИСКП) двете групи са поставени в отделни инструменти поради причини, които отразяват политическата динамика на времето. Като международни договори и двата инструмента имат равна нормативна сила и ги утвърждават като юридически права, по отношение на осъществяването на които Държавите имат задължения.

И Декларацията от Виена за правата на човека, приета единодушно от всички държави членки на ООН на Световната конференция за правата на човека от 1993 г, потвърждава, че „Всички права на човека са универсални, неделими и взаимозависими, и взаимосвързани. Международната общност трябва да третира правата на човека глобално по справедлив и равнопоставен начин, на едно и също равнище и с един и същ акцент.“ ([Декларация от Виена и Програма за действие по правата на човека](#), пар. 5).

Действително съвременните тенденции са в посока напълно да се премахне възприемането на ГП и ИСК права като различни групи права. Това се илюстрира и от становището на Офиса на Върховния комисар на ООН по правата на човека:

¹ Тези обучителни материали за достъпа до правосъдие на деца мигранти са разработени като част от FAIR (Улесняване на достъпа до права на децата имигранти) проект и включват следните обучителни модули:

- 0. Основни принципи и дефиниции,
- I. Достъп до справедливи процедури, включително право на изслушване и участие в производството,
- II. Достъп до правосъдие при задържане,
- III. Достъп до правосъдие за икономически, социални и културни права,
- IV. Достъп до правосъдие при защита на тяхното право на личен и семеен живот,
- V. Обезщетение чрез международните органи и механизми за правата на човека,
- VI. Практически наръчник за адвокати при представителство на дете.

² Децата са лица на възраст под 18 години (за повече информация виж Обучителен модул 0. Принципи и дефиниции).

ОВКПЧ, 'Информационна справка номер 33: Често задавани въпроси по икономически, социални и културни права' (декември 2008 г.)

“В миналото е имало тенденция да се говори за икономическите, социалните и културни права като че ли са фундаментално различни от гражданските и политическите права. Тази категоризация обаче е изкуствена и дори самооборваща се [...] при внимателно разглеждане категоризиране като „граждански и политически права“ или „икономически, социални и културни права“ няма особен смисъл. Поради това все по-често е обозначаването „граждански, културни, икономически, политически и социални права“.

По същество има тясна връзка между двете групи права. Произходът им е от Хартата на ООН и УДПЧ и всички права на човека са замислени да защитават хората от актове и условия, които противоречат на човешкото достойнство.

КИСКП, Общ коментар № 3, Естество на задълженията на държавите страни (Чл. 2, пар. 1 от Пакта), UN Doc. E/1991/23

8. [...] В това отношение Комитетът препотвърждава, че правата, признати от Пакта, подлежат на осъществяване в контекста на голямо разнообразие от икономически и политически системи, само ако взаимната зависимост и неделимост на двете групи права на човека, както наред с всичко друго е потвърдено в преамбюла на Пакта, се признава и отразява във въпросната система.

2. Източници на ИСК права

Основният универсален инструмент, който урежда ИСК правата е ПИСКП. По отношение на правата на децата обаче Конвенцията за правата на детето, в която се съдържат както ГП, така и ИСК права, голяма част от които са разработени в по-големи подробности. Конвенцията за премахване на дискриминация срещу жени и Конвенцията за правата на хората с увреждания също съдържат важни задължения на държавите относно ИСК права.

Съществено за изясняване на естеството и обхвата на ИСК права по ПИСКП са Общите коментари на Комитета по икономически, социални и културни права, орган, натоварен да прави авторитетно тълкуване на Пакта. До днес Комитетът е издал 23 Общи коментара, които обхващат повечето права и задължения (Комитетът по правата на детето и Комитетът за премахване на дискриминацията на жени също са издали Общи коментари и Общи препоръки). Също така важна е групата от стандарти, свързани с ИСК правата, разработени от експерти, които се основават на и дават основа за работата на КИСКП, Специалните процедури на ООН и други международни органи. Те включва [Принципите от Лимбург за прилагане на Международния пакт за икономически, социални и културни права от 1986 г.](#) (приет на 8 януари 1987 г., възпроизведен в UN DOC. E/CN.4/1987/17); [Насоките от Маастрихт за нарушения на икономически, социални и културни права от 1997 г.](#) (възпроизведени в 20 Human Rights Quarterly 459, 691-704 (1998)); [Принципите от Маастрихт за външнотериториалните задължения на държавите в областта на икономическите, социални и културни права](#) (възпроизведени с Коментар в 34 Human Rights Quarterly 1084).

Регионалните инструменти за права на човека също адресират ИСК Права. В Европа [Европейската социална харта](#) или [Европейската конвенция за правата на човека](#). За други ключови източници виж [Практическо ръководство на МКЮ: Правораздаване по икономическ, социални и културни права на национално равнище](#)

3. Задължението да зачита, защитава и осъществява

ИСК правата носят юридически обвързващи задължения за Държавите да ги **зачитат, защитават и осъществяват**. КИСКП приема и развива следната тройна класификация на задълженията на Държавите да гарантират правата по Пакта.

- (1) Задължението да **зачита** води след себе си задължението да се организира управленски апарат и публичната власт да бъде уредена по начин, който не засяга упражняването на ИСК правата. По този начин, например, принудително изгонване от Държавата в нарушение на правото на задоволително жилище типично съставлява нарушение на задължението да се зачита това право.
- (2) Задължението **да защитава** включва предприемане на всички практически мерки за предпазване срещу риск от намеса в упражняването на ИСК правата от трети лица, каквито са частните лица и други държави и организации. Така, например, съответното непредотвратяване на действията на корпорация, предприела принудително изгонване би съставлявала нарушение на задължението да защитава.
- (3) Задължението **да осъществява** изисква от Държавите да предприемат подходящи законодателни, административни, бюджетни, съдебни и други мерки за пълното осъществяване на ИСК правата. Изпълнението на това задължение може да се нуждае от международна намеса и сътрудничество.

Въпреки че не всички методи за постигане на пълно упражняване на човешко право и не всички действия и бездействия на Държавата се вписват в тези категории, защото повечето могат да се впишат в няколко категории, този въпрос е от голяма значимост за развитието на юриспруденцията на регионалните и международните защитни механизми.³

Следният казус илюстрира как Европейският комитет за социални права е оценил съответствието със задълженията на Държава, и по-специално, трилогията на конкретните задължения да зачита (пар.52), защитава (пар.71) и да осъществява (пар.40).

Европейски център за права на ромите срещу Португалия, Европейски комитет за социални права, Жалба № 61/2010, Решение от 30 юни 2011 г.

40. Следователно, предвид продължителните несигурни жилищни условия за голяма част от ромската общност, съчетани с факта, че Правителството не е демонстрирало да е предприело достатъчни мерки, за да осигури на ромите да живеят в жилищни условия, съответстващи на минималните стандарти, това положение е в нарушение на Член Е във връзка с Член 31 §1.

[...]

52. [К]омитетът [...] счита, че специфичните различия на ромите не са взети предвид в достатъчна степен при изпълнение на програми за жилищно настаняване, и че някои от тях са довели до сегрегация на ромите, или са били заразени с дискриминация.

[...]

71. Оттук Комитетът поддържа, че неспособността и нежеланието на централните власти правилно да надзират/координират изпълнението на програмите за жилищно настаняване на местно равнище, предвид специфичното положение на ромите, например като предприемат действия срещу онези общини, в които проектите за жилищно настаняване са довели до изолиране и сегрегация на ромите, демонстрира липса на „цялостен и координиран подход“ в тази област, който съставлява нарушение на Член Е във връзка с Член 30.

КИСКП на ООН често определя какво е необходимо на трите нива на задължения в своите Общи коментари. Например, по отношение на правото на храна:

³ МКЮ, [Практическо ръководство на МКЮ: Правораздаване по икономическ, социални и културни права на национално равнище](#), с. 53.

КИСКП, [Общ коментар № 12](#), Право на достатъчно храна (чл. 11), UN Doc. E/C.12/1999/5

15. Правото на достатъчно храна като всяко друго човешко право, налага три типове или равнища на задължения върху Държавите – страни: задълженията да зачита, да защитава и да осъществява. На свой ред правото да осъществява включва както задължение да улеснява, така и задължение да осигурява. Задължението да зачита съществуващия достъп до достатъчно храна изисква от Държавите – страни, да не предприемат никакви мерки, които да водят до спиране на такъв достъп. Задължението да защитава изисква мерки от Държавата да гарантира, че предприятия или отделни лица да не лишават лицата от техния достъп до достатъчно храна. Задължението да осъществява (съдейства) означава, че Държавата трябва проактивно да осъществява дейности, насочени към засилване на достъпа на хората до ресурси и на тяхното използване, и означава да осигурява тяхната прехрана, включително сигурност на храните.

Задължението да зачита и защитава има **незабавно действие**. За нивото „осъществяване“ от задължението се прилага принципа на „прогресивна реализация“. Член 2 от МПИСКП изисква Държавите – страни, да „предприемат стъпки“... „до максимум на ... наличните ресурси“ при „предприемането на стъпки“ за **прогресивно реализиране** на правата, които защитава.

[Международен пакт за икономически, социални и културни права, Член 2](#)

1. Всяка държава - страна по този пакт, се задължава да действа със свои сили или чрез международна помощ и сътрудничество, главно в икономическата и техническата област съобразно максималните си възможности, за да осигури постепенно пълното осъществяване на признатите в този пакт права с всички подходящи средства, включително приемането и на законодателни мерки. [...]

Прогресивна реализация на осъществяването на ИСК права и невлошаване

КИСКП, [Общ коментар № 3](#), Естество на задълженията на държавите страни (чл. 2, пар. 1 от Пакта), UN Doc. E/1991/23

9. [...] Понятието за прогресивна реализация включва признаване на факта, че пълната реализация на всички икономически, социални и културни права принципно е невъзможно да бъде постигнат за кратък период от време. [...] Въпреки това, фактът, че реализацията е във времето, с други думи, прогресивна, който е заложен в Пакта, не следва да се тълкува грешно в посока изпразване на задължението от значително съдържание. От една страна, това е необходим гъвкав инструмент, който отразява реалностите на света и трудностите за всяка страна при пълното осъществяване на икономическите, социалните и културните права. От друга страна, фразата трябва да се чете в светлината на общата цел, на основанието за съществуване (*raison d'être*) на Пакта, което е да установи ясни задължения за Държавите – страни по отношение на пълната реализация на въпросните права. Така Пактът налага задължение за възможно най-бързо и ефективно придвижване към тази цел. Нещо повече, всякакви нарочни влошаващи мерки в това отношение следва да бъдат най-внимателно разгледани и следва да бъдат изцяло обосновани с всички права, предоставени в Пакта и в контекста на пълното използване на максимално наличните ресурси.

Следователно, КИСКП счита, че пълната реализация на ИСК правата в техния цялостен обхват може да отнеме време за постигането ѝ от определени Държави. Има обаче няколко важни предупреждения. Първо, всеки застой в прогреса към защита на ИСК права противоречи на техните задължения – трябва да бъдат насочени стъпки за пълната реализация, и застоят не може да е за неопределен срок. Второ, влошаване (връщане назад в реализация на правото) принципно не се допуска. Накрая, и с критична важност, не всички права по Пакта се

подчиняват на идеята за прогресивна реализация. Комитетът указва, че недопускането на дискриминация, „предприемането на стъпки“, минималните съществени задължения са задължения с незабавно действие.

КИСКП, [Общ коментар № 3](#), Естество на задълженията на държавите страни (чл. 2, пар. 1 от Пакта), UN Doc. E/1991/23

1. [...] По-специално освен, че предвижда прогресивна реализация и признава ограниченията, свързани с пределите на наличните ресурси, Пактът също така налага различни задължения с незабавно действие. Две от тях са от особено значение за точното разбиране на естеството на задълженията на Държавите – страни. Едното, което е свързано с отделен общ коментар, обсъждано от Комитета на шестата сесия, е „поемането на гаранции“, че определени права „ще бъдат упражнявани без дискриминация...“

2. Другото е задължението по член 2 (1) „да се предприемат стъпки“, което само по себе не е квалифицирано или ограничено от други съображения. [...] По този начин макар пълната реализация на определени права да може да се постига прогресивно, стъпки към тази цел трябва да бъдат предприети в разумно кратки срокове след влизане в сила на Пакта за съответните Държави. Такива стъпки следва да бъдат преднамерени, конкретни и целенасочени възможно най-ясно към изпълнение на задълженията съгласно Пакта. [...]

10. [К]омитетът счита, че Държавите имат минимални съществени задължения за обезпечаване на съответствието поне с минимално основно равнище на всяко от правата. Така например, Държава – страна, в която значителен брой индивиди са лишени от основна храна, основна първична здравна грижа, базисен подслон или жилище, или от най-основните форми на образование, явно, *prima facie*, не изпълнява своите задължения по Пакта. Ако Пактът се четеше по начин, че да не установява минимални съществени задължения, в голяма степен би бил лишен от основание за съществуване, *raison d'être*. [...]

4. Минимум съществени задължения

Когато се оценяват ИСК правата на децата мигранти е важно да се проверят минималните съществени задължения, включително „минималното основно равнище“ на правата. Това са задължения на Държавите по Пакта, независимо от статуса на изпълнение на правата по Пакта. Основната идея е, че тези съществени задължение трябва да бъдат приоритет на Държавите при разпределение на ресурсите. Липсата на ресурси не може да оправдае неизпълнение на тези основни задължения.

КИСКП, [Общ коментар № 3](#), Естество на задълженията на държавите страни (чл. 2, пар. 1 от Пакта), UN Doc. E/1991/23

10. [...] По същия начин трябва да се отбележи, че всяка оценка дали държавата е изпълнила своите минимални съществени задължения трябва да отчете ограниченията на ресурси в рамките на съответната страна. Член 2 (1) задължава всяка държава – страна, да предприема необходими стъпка „до максимума на своите налични ресурси“. За да може една Държава – страна, да се позове на липса на налични ресурси във връзка с неизпълнение на съответствието със своите минимални съществени задължения, тя трябва да демонстрира, че са положени всички усилия да се използват всички ресурси, които са на разположение в опит да се изпълнят като приоритетни тези минимални задължения.

Всяко от правата, защитени в Пакта, има елементи, които следва да се разглеждат като част от минимално съществените задължения на Държавите. Пълната реализация на правото тогава би била много по-сложна.

5. Възможност за съдебен контрол (justiciability)

Защитниците на човешките права често се изправят пред трудности, когато се опитват да осигурят правна защита на ИСК правата на своите клиенти. Това се дължи на факта, в много национални и международни юрисдикции ИСК правата се считат за неподходящи за пряко прилагане от съдилищата по същия начин, по който се прилага гражданските и политическите права. Това може да е резултат от редица фактори, включително нежеланието на съдилищата да защитават ИСК правата заради нежеланието им да нахлуват в прерогативи на управлението за това как да се разпределят ограничените ресурси. Често има и непознаване на същността на парадигмата на правата като средство за осигуряване на социални и икономически потребности. При тяхното възпроизвеждане в международните договори, като ПИСКП, правата и задълженията са формулирани най-общо, което от своя страна може да доведе до трудности при (прякото) прилагане от съдилищата. Това поставя под въпрос възможността за съдебен контрол, и води до практика, в която съдилищата предоставят значителна дискреция на държавните служители в прилагането и нормативното тълкуване на тези (международно гарантирани) задължения. Някога общото разбиране, че ИСК правата са по естеството си неподходящи за съдебен контрол (justiciability) към настоящия момент е до голяма степен отхвърлено (Виж [Практическо ръководство на МКЮ: Правораздаване по икономическ, социални и културни права на национално равнище](#)).

Споровете около въпроса за възможността за съдебен контрол могат да доведат до ограничение на достъпа да правосъдие. Съдилищата могат да заключат, че нямат компетентност да разглеждат дела за ИСК права въобще. Алтернативно съдилищата могат да решат – след изслушване на аргументите – че правата не са основание за индивидуално право на иск, а по-скоро генерализирани задължения на държавата. Въпреки, че различията в терминологията на задълженията могат до доведат до различия във възможността за съдебен контрол, това не трябва да засяга материална оценка на съответните права.

Както и по отношение на гражданските и политически права, обхватът и точното съдържание на ИСК правата не може да се определи с думите в договорите. Има обаче голям брой тълкувателни инструменти във формата на Общи коментари на органите по договорите, съдебна практика и квазисъдебни източници, стандарти, изработени от експерти, каквито са Принципите от Лимбург и Маастрихт, и други коментари от авторитетни източници. Често тези източници произлизат от органите, които наблюдават спазването на международния договор, или (международен), съд, на който е възложено неговото тълкуване. В тях обикновено се отразява общото разбиране на обхвата на правата от страна на националните власти и други заинтересовани групи. Макар и в повечето случаи да нямат задължителна юридическа сила за Държавите, тези източници могат и ще бъдат прилагани от съдилищата при авторитетното тълкуване на разпоредбите на международния договор, които са задължителни.

КИСКП, [Общ коментар № 9](#), Вътрешно прилагане на Пакта, UN Doc. E/C.12/1998/24

3. Въпроси, свързани с вътрешното прилагане на Пакта, следва да се разглеждат в светлината на два принципа на международното право. Първият, както е отразен в член 27 от Виенската конвенция за правото на договорите от 1969 г., е: „Страната не може да се позовава на разпоредби на своето вътрешно право, за да обоснове неизпълнение на договора“. С други думи, Държавите следва да изменят своя вътрешен правен ред, доколкото е необходимо, за да се осигури действието на задълженията по договора. [...] 15. Общоприето е, че вътрешното право следва да се тълкува доколкото е възможно по начин, който съответства на международните правни задължения на Държавата. [...]

Някои аспекти на ИСК правата от тяхната същност следва да се разглеждат като несъмнено подлежащи на съдебен контрол. Тук наред с други се включват задълженията от равнищата на зачитане и защита, както и недопускането на дискриминация, минимални основни равнища и невлошаване.

КИСКП, [Общ коментар № 9](#), Вътрешно прилагане на Пакта, UN Doc. E/C.12/1998/24

10. По отношение на гражданските и политическите права обикновено се приема за дадено, че съдебните правни средства за защита са основни. За съжаление често се приема обратното по отношение на икономическите, социалните и културните права. Това различие не се оправдава нито от същността на правата, нито от съответните разпоредби на Пакта. Комитетът вече е изяснявал, че счита много от разпоредбите на Пакта за подлежащи на незабавно изпълнение. Така в [Общ коментар № 3](#) са цитирани като такива примери членове 3, 7 (а) (i), 8, 10.3, 13.2 (а), 13.3, 13.4, 15.3. В този смисъл е важно да се разграничава възможността за съдебен контрол (justiciability) (с която се обозначава предмет, който е подходящ за разрешаване от съдилищата) и самоизпълними норми (подлежащи на прилагане от съдилищата без допълнително доразвиване). Макар и да е необходимо да се отчита общия подход на всяка правна система, няма право по Пакта, което да не може, в повечето системи, да се разглежда като притежаващи значителни измерения, подлежащи на съдебен контрол. Приемането на твърда класификация на икономически, социални и културни права, което по дефиниция ги поставя отвъд обхвата на съдилищата, по този начин би било произволно и несъвместимо с принципа, че двете групи права на човека са неделими и взаимозависими. Също така това драстично би съкратило капацитета на съдилищата да защитават правата на най-уязвимите групи и групи в неравностойно положение.

11. Пактът не отхвърля възможността правата, които съдържа, да се считат за самоизпълними в системите, в които такава възможност е предоставена. Всъщност, когато е бил съставян, опитите да се включи специална разпоредба в Пакта, че следва да се счита за „несамоизпълним“ са били категорично отхвърлени. В повечето Държави определянето дали разпоредба на договора е самоизпълнима или не е въпрос, който решават съдилищата, а не изпълнителната или законодателната власт. [...] Особено важно е да се избягват всякакви а priori допускания, че нормите следва да се считат за несамоизпълними. Фактически много от тях са формулирани така, че са поне толкова ясни и конкретни колкото и в другите международни договори в областта на правата на човека, чиито разпоредби се считат от съдилищата за самоизпълними.

6. Правни средства за защита и обезщетение

Правото на защита за нарушения срещу права на човека е общ принцип на международното право, признат от всички Държави, например, отразен в единодушното приетите от Генералната асамблея на ООН през 2005 г [Основни принципи и насоки за правото на защита и обезщетение на жертвите на тежки нарушения на международното право в областта на правата на човека и сериозни нарушения на международно хуманитарно право](#). Принцип 3, който се отнася не само за тежките нарушения, но и за всички нарушения, включително на нарушения на ИСК права изяснява, че „задължението да зачита, да осигурява зачитане и да изпълнява международното хуманитарно право [...] включва [...] задължението да [...] ”[о]сигурява онези, които твърдят, че са жертви на [...] нарушение на равния и ефективен достъп до правосъдие“ [...] „и [о]сигурява ефективни правни средства за защита на жертвите, включително обезщетение [...]“. Както Комитетът за икономически, социални и културни права, така и Комитетът за правата на детето, в техните общи коментари потвърждават, че ако има нарушение на ИСК права, ефективно правно средство за защита, включително в много случаи съдебна защита, трябва да е на разположение на жертвата, както и обезщетение за всяко нарушение.

За Държавите, които са страни по Факултативния протоко към ПИСКП, който дава на индивидите достъп до международна процедура за жалба, някои от тези изисквания са обяснени в по-голяма дълбочина.

По аналогичен начин третия факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето се занимава със средствата за защита за ЕСК права на деца.

КИСКП, [Общ коментар № 3](#), Естество на задълженията на държавите страни (Чл. 2, пар. 1 от Пакта), UN Doc. E/1991/23

5. Сред мерките, които се считат за подходящи, в допълнение към законодателството е осигуряването на съдебни средства за защита по отношение на правата, така че в съответствие с националната правна система да се считат за подлежащи на съдебен контрол. [...] В допълнение има редица други разпоредби в Международния пакт за икономически, социални и културни права, включително Чл. 3, 7 (а) (i), 8, 10 (3), 13 (2) (а), (3) и (4), и 5 (3), които позволяват незабавно приложение от съдебен или други органи в много национални системи. Всякакви предположение, че посочените разпоредби са несамоизпълними по своята същност изглежда трудно за удържане [...].

и:

КПД, [Общ коментар № 5](#), Общи мерки за изпълнение на конвенцията за правата на детето (чл. 4, 42 и 44, пар. 6), UN Doc. CRC/GC/2003/5

24. За да имат смисъл правата, трябва да са налице ефективни правни средства за защита при нарушения. Това изискване се подразбира от Конвенцията и системно се посочва в останалите шест основни международни договора в областта на правата на човека. Специалното, зависимо положение на децата създава действителни затруднения за тях при търсенето на правни средства за защита при нарушения на техните права. Ето защо е необходимо държавите да отделят особено внимание на осигуряването на ефективни, чувствителни към нуждите на детето производства, които да могат да се използват от децата и техните представители. Тези производства следва да включват предоставяне на разбираема за детето информация, консултации, застъпничество, включително подкрепа за самозастъпничество, както и достъп до производства по самостоятелно подаване на жалби и до съдилищата, като се осигурява необходимата правна и друга помощ. Когато бъде установено, че правата са нарушени, следва да има подходяща компенсация, включително обезщетение, а при необходимост – и мерки, способстващи за физическото и психологическо възстановяване, рехабилитацията и реинтеграцията, както изисква член 39.

25. Както е отбелязано в точка 6 по-горе, Комитетът подчертава, че икономическите, социални и културни права, както и гражданските и политически права, трябва да се смятат за подлежащи на съдебен контрол. От основно значение е националното законодателство да урежда правата достатъчно подробно, за да могат правните средства за защита при неспазване да бъдат ефективни.

Правните средства за защита не винаги трябва да са съдебни средства за защита, за да бъдат ефективни, макар, че винаги следва да има възможност да се обърне към съдебен орган най-малко за контрол върху законосъобразността и правилността на всяко несъдебно средство за защита. От друга страна, има определени задължения и нарушения, които е немислимо да се осъществят без участието на независим съд.

КИСКП, [Общ коментар № 9](#), Вътрешно прилагане на Пакта, UN Doc. E/C.12/1998/24

9. Правото на ефективно правно средства за защита не следва да се тълкува като винаги изискващо съдебно средство за защита. Административните средства за защита в много случаи ще бъдат уместни и живеещите в юрисдикцията на Държавата-страна имат легитимно очакване, основано на принципа на добросъвестността, че всички административни органи ще отчетат в своите решения изискванията на Пакта. Всякакви такива административни средства за защита следва да бъдат достъпни, на достъпна цена, навременни и ефективни. Подходящо е и крайното право за съдебно обжалване по такъв тип административни процедури. По същия начин има някои задължения, свързани с недопускане на дискриминация (които в никакъв случай не са ограничени до това), по отношение на които осигуряването на някаква форма на съдебна защита изглежда абсолютно необходима, за да се задоволят изискванията на Пакта. С други думи, когато право по Пакта не може да се приеме за напълно ефективно без някаква роля на съда, съдебни средства за защита са необходими.

7. Най-добрият интерес на детето

Когато става дума за ИСК правата, Конвенцията за правата на детето и нейния член 3, в който е заложен принципът за най-добрия интерес на детето, се счита за основен източник.

(За повече информация за принципа за най-добър интерес на детето виж учебният модул на FAIR 0. Основни принципи и дефиниции: Раздел 3.1)

8. Недопускане на дискриминация

Недопускането на дискриминация е основен принцип на правото, който се прилага в цялото право в областта на правата на човека.

След като децата, само заради тяхната възраст и развитие, могат да се считат за уязвими, това важи още повече за децата мигранти. Много деца мигранти се сблъскват с дискриминация, основана на техния бежански статус/ статус на лица, търсещи убежище/незаконно пребиваване, и националност. При това не само на техния собствен такъв статус, но и на статуса на техните родители или (основни) детегледачи. Такава дискриминация може да доведе до експлоатация и трудности за достъпа до ИСК права.

Принципът също се прилага за дискриминацията, основана на раса, цвят на кожата, пол, увреждания, сексуална ориентация, полова идентичност, език, политически или други възгледи, национален, социален или етнически произход, имущество, рождение или друг статус. В много ситуации, включващи мигранти, може да има много основания за дискриминация в състава на нарушенията *(За повече подробности за Принципа на недопускане на дискриминация, виж FAIR учебният модул 0. Основни принципи и дефиниции: раздел 3.3)*.

Принципът на недопускане на дискриминация се прилага по отношение на лицата, които не са граждани, и ползването на ИСК правата трябва да бъде защитено по същия начин и без дискриминация. Има обаче емждународни договори, които прилагат изключителна клауза за незаконно пребиваващи чужденци. Един такъв пример може да се намери в Европейската социална харта.

Европейска социална харта (ревизирана) – Анекс

Обхват на ревизираната Европейска социална харта по отношение на защитените лица

1. Без да се засягат член 12, параграф 4, и член 13, параграф 4, лицата, обхванати от членове 1 до 17 и 20 до 31 включват чужденци, само доколкото те са граждани на други Страните, законно пребиваващи или редовно работещи на територията на съответната Страна [...]

Изключението, макар и да е замислено като такова от съставителите на договора, не е абсолютно, както би могло да изглежда. В множество случаи наблюдаващият орган е разширил обхвата на Хартата, за да защити негражданите от ситуации, които биха засегнали човешкото достойнство.

СЕС срещу Нидерландия, Европейски комитет за социални права, Жалба № 90/2013, Решение от 1 юли 2014 г.

65. Комитетът припомня, че съгласно параграф 1 от Анекса, личата, обхванати от членове 1 до 17 и 20 до 31 на Хартата, включват чужденци, само доколкото те са граждани на други Страните, законно пребиваващи или редовно работещи на територията на съответната Страна.

66. Когато се касае за човешкото достойнство ограничението на личния обхват не следва да се чете по начин, който да лишава мигрантите в незаконна ситуация от защитата на техните най-основни права, заложиени в Хартата, нито да накърнява основните им права, каквито са правото на живот, на физическа неприкосновеност или достойнство (Defence for Children International (DCI) срещу Белгия, Жалба № 69/2011, Решение по същество от 23 октомври 2012 г., §28).

Самата забрана за дискриминация е заложиена във всеки договор в областта на правата на човека на международно и регионално равнище, независимо дали се касае за граждански и политически права или ИСК права.

КИСКП, Общ коментар №20, Недопускането на дискриминация по отношение на икономически, социални и културни права (чл. 2, пар. 2, от Международен пакт за икономически, социални и културни права), UN Doc. E/C.12/GC/20

7. Недопускането на дискриминация е незабавно и хоризонтално задължение в Пакта. Член 2, параграф 2 изисква от Държавите – страни, да гарантират недискриминационно упражняване на всяко от икономическите, социалните и културните права, заложиени в Пакта, и се прилагат само във връзка с тези права. [...]

26. Дискриминация по рождение е забранена и член 10, параграф 3 от Пакта конкретно постановява, например, че следва да бъдат взети специални мерки от името на деца и младежи „без никаква дискриминация по отношение на техните родители“. Следователно, не следва да се правят разграничения между деца, родени в брак, родени от родители без гражданство или осиновени, или които са в състава на такива лица [...]

30. На основание гражданство не следва да се отказва достъп до правата по Пакта, например, всички деца в една Държава, включително и тези без документиран статус, имат правото да получат образование, достъп до достатъчно храна и здравеопазване на приемлива цена. Правата по Пакта се прилагат спрямо всички, включително чужденци, каквито са бежанците, лицата, търсещи убежище, лица без гражданство, работници мигранти или жертви на международен трафик, независимо от техния правен статус и документация. [...]

Освен формалната дискриминация, с която може да се води борба с изменение на законите и политиката, Комитетът дава насоки за това как да се осъществява борба с дискриминацията по същество чрез проактивни мерки за борба с de facto дискриминация.

КИСКП, Общ коментар №20, Недопускане на дискриминация по отношение на икономически, социални и културни права (чл. 2, пар. 2, от Международен пакт за икономически, социални и културни права), UN Doc. E/C.12/GC/20

8. За да „гарантират“ Държавите – страни, че правата по Пакта се упражняват без каквато и да е дискриминация, дискриминацията трябва да бъде премахната както формално, така и по същество:

[...]

(b) **Дискриминация по същество:** Единствено адресирането на формалната дискриминация няма да осигури материалноправно равенство, така както се предвижда и дефинира в член 2, параграф 2. Ефективното упражняване на правата по Пакта често зависи от това дали едно лице е член на група, с която се свързват забранени основания за дискриминация. Премахването на дискриминацията на практика изисква да се обръща достатъчно внимание на групи индивиди, към които има исторически или устойчиви предразсъдъци, а не просто да се сравнява формалното третиране на индивиди в сходни ситуации. Следователно, държавите – страни трябва незабавно да приемат необходимите мерки, за да предотвратяват, намаляват и премахнат условията и нагласите, които пораждат или поддържат дискриминация по същество или *de facto* дискриминация. Например, осигуряването на равен достъп на всички индивиди до задоволително жилище, вода и санитарни условия ще помогне да се преодолее дискриминацията срещу жени и момичета, и лица, които живеят в неформални обиталища и селски райони.

9. За да се премахне дискриминацията по същество, Държавите – страни могат в някои случаи да са длъжни да приемат специални мерки за смекчаване или потискане на условията, които поддържат дискриминацията. Такива мерки са легитимни до степента, в която представляват разумни, обективни и пропорционални средства за поправяне на *de facto* дискриминация, и се спират, когато равенството по същество е устойчиво постигнато. Такива позитивни мерки обаче могат по изключение да са и с постоянен характер, например услугите за превод за езиковите малцинства и за разумно настаняване на лица със сетивни увреждания при достъпа им до здравните заведения.

Във връзка с (ИСК) правото на социална сигурност Европейският съд по правата на човека е постановил, че заради социално-икономическото въздействие Държавите имат широка свобода на преценка при избора на система. Отбележете обаче, по ПИСКП понятието „свобода на преценка“ не се прилага, и всъщност е било отхвърлено от Комитета и Държавите при разработването на Факултативния протокол. При прилагането на системата Държавата трябва да действа по недискриминационен начин.

Решение от 12 април 2006 г. по дело *Stec и други срещу Обединеното кралство*, ЕСПЧ, Жалби №№ 65731/01 и 65900/01

51. Член 14 не забранява на една държава-членка да разглежда различните групи по различен начин, за да коригира "фактическото неравенство" между тях; наистина, при определени обстоятелства, неуспешните опити да се коригира неравенството чрез различно третиране сами по себе си може да доведат до нарушение на разпоредбата [...]. Различното отношение е дискриминационно, ако няма обективно и разумно оправдание; с други думи, ако не преследва легитимна цел или ако не съществува разумна връзка на пропорционалност между използваните средства и целта, която се преследва. Всяка от Договарящите държави се ползва с известна свобода на преценка дали и до каква степен различията в иначе подобни ситуации оправдават различното отношение [...].

52. Обхватът на тази свобода варира в зависимост от обстоятелствата, предмета и контекста [...]. Като общо правило пред Съда трябва да бъдат представени много сериозни причини, за да може разлика в третирането, основана изключително на пола, да се разглежда като съвместима с Конвенцията [...]. От друга страна обикновено на държавата се отпуска широко поле на преценка според Конвенцията, когато става въпрос за общи мерки на икономическа или социална стратегия [...]. Поради прякото познаване на тяхното общество и неговите потребности, националните власти по принцип са в по-добра позиция от международния съдия да оценят това, което е в обществен интерес от гледна точка на социалните и икономическите основания, а Съдът

по принцип уважава политическия избор на законодателния орган, освен ако това решение е „явно без разумна основа“ (пак там).

53. Накрая, тъй като жалбоподателите се оплакват от неравнопоставеността в социалната система, Съдът подчертава, че член 1 от Протокол № 1 не включва правото на придобиване на собственост. Той не поставя никакви ограничения за свободата на договарящите държави да решават дали да има или не някаква форма на схема за социално осигуряване или да изберат вида или размера на социалните помощи и привилегии, които се осигуряват по тази схема. Ако обаче държавата реши да не отпусне социални помощи или пенсионни схеми, тя трябва да го направи по начин, който е съвместим с член 14 от Конвенцията [...].

Oulajin and Kaiss срещу Нидерландия, Комитет по правата на човека, Съобщения №№ 406/1990 и 426/1990, Становище от 23 октомври 1992 г., UN Doc. CCRP/C/46/D/406/1990 and 426/1990 (1992).

7.3. В своята трайна юриспруденция Комитетът поддържа, че въпреки, че от Държава – страна не се изисква по Пакта за граждански и политически права да приема законодателство за социалната сигурност, ако такова бъде прието, това законодателство и неговото прилагане трябва да спазва член 26 от Пакта. Принципът за недопускане на дискриминация и за равенство пред закона означава, че всякакви разграничения при упражняване на правото на помощи трябва да се основават на разумни и обективни критерии. [...]

Наред с пряката дискриминация – т.е. дискриминация, основана на статуса и характеристиката на детето – децата мигранти може да се изправят и пред дискриминация на основание статуса на техните родители. Този вид непряка дискриминация може да е резултат, например, от липсата на статут на пребиваване на родителя. Пример, в който на едно дете е отказано право на помощи за сирак, заради семейното положение на родителите, е разгледан като дискриминационен от Комитета на ООН по правата на човека.

Derksen and Bakker срещу Нидерландия, Комитет по правата на човека, Съобщение № 976/2001, UN Doc. CCRP/C/80/D/976/2001 (2004)

9.3 Вторият въпрос пред Комитета е дали отказът на помощи за дъщерята на автора представлява забранена дискриминация по член 26 от Пакта. Държавата – страна обяснява, че не статуса на детето определя достъпа до помощите, а статуса на един жив родител на детето и че помощите не се дават на детето, а на родителя. [...] Комитетът припомня, че член 26 забранява както пряката, така и непряката дискриминация, като последната е свързана с правило или мярка, които може и да са неутрални на пръв поглед, без намерение да дискриминират, но които въпреки това водят до дискриминация заради изключителния или непропорционален неблагоприятен ефект за определена категория лица. Все пак, едно разграничение представлява забранена дискриминация по смисъла на член 26 от Пакта, ако не се основава на обективни и разумни критерии. Според обстоятелствата на настоящия случай Комитетът счита, че при по-ранния закон помощите за деца зависят от статуса на родителите, така че ако родителите са неомъжена/неженен, децата нямат право на помощи. По новия закон обаче помощите са отказани на децата, чиито родители нямат брак преди 1 юли 1996 г, като се дават на деца в подобна ситуация след тази дата. Комитетът счита, че такава разграничение между деца родени, от една страна, или в брака, или, от друга страна, след 1 юли 1996 г. въвн от брак, не се основава на разумни основания. За да направи това заключение Комитетът подчертава, че властите са били наясно с дискриминационния ефект на закона, когато са решили да приемат нов закон, целящ да поправи ситуацията, и че са могли лесно да прекратят дискриминация по отношение

на деца, родени във от брак преди 1 юли 1996 г. като разпрострат приложението на новия закон и до тях.

По същия начин ЕСПЧ заключава, че неблагоприятното третиране на родител на основание увреждане на детето представлява забранена форма на дискриминация:

Решение от 22 март 2016 г. по дело [Guberina срещу Хърватска](#), ЕСПЧ, Жалба № 23682/13

77. Настоящото дело касае ситуация, в която жалбоподателят не твърди дискриминационно третиране, свързано със собственото си увреждане, а твърди неблагоприятно третиране на основание увреждането на неговото дете, с което той живее и за което се грижи. С други думи в този случай въпросът се повдига до каква степен жалбоподателят, който самият не принадлежи на група в неравностойно положение, все пак е подложен на по-неблагоприятно третиране на основания, свързани с увреждането на неговото дете (сравнете параграфи 41-42 по-горе). [...]

79. Съдът следователно намира, че твърдяното дискриминационно отношение към жалбоподателя заради увреждането на неговото дете, с което той има тесни лични връзки и за което се грижи, е форма на дискриминация, основана на увреждане, уредена от член 14 от Пакта. [...]

9. Извънтериториални задължения

Правото в областта на правата на човека признава, че задълженията по отношение на човешките права се прилагат не само на територията на задължените Държави, а и извънтериториално, макар че обхватът на извънтериториалните задължения (ИТЗ) може да е по-тесен от тези, свързани с правата на хората, които се намират на територията на Държавата. ИТЗ са признати от Международния съд на справедливостта, съдилищата за правата на човека и органите на ООН. Те са развити в Принципите от Маастрихт (виж по-горе), както е обяснено в коментара.

Има два вида извънтериториални задължения по отношение на ИСК правата. Първото е задължението на Държавите, чието поведение има реални и предвидими последици за човешките права отвъд границите им, да осигуряват зачитане и защита на правата. Второто е задължението да предприемат мерки за осъществяване на правата чрез международна помощ и сътрудничество, както се изисква по ПИСКП. Последното е не само свързано с помощ, но и означава, че в двустранните и многостранните договори в областта на международната търговия, инвестиции, финанси, околна среда и имиграция, наред с останалото Страните да действат заедно за осъществяване на правата. Това задължение признава, че осъществяването на ИСК права в някои аспекти не може да се постигне от една Държава единствено.

II. ПРАВОТО НА ЗАДОВОЛИТЕЛНО ЖИЗНЕНО РАВНИЩЕ

1. Въведение

Правото на задоволително жизнено равнище, както е описано в член 11 МПИСКП се състои от отделни права, включително правото на вода, облекло, храна и жилище. Отделните права, изброени в член 11 не са изчерпателни и обхватът на задоволителното равнище може да се променя с обстоятелствата във времето.

[Международен пакт за икономически, социални и културни права](#), Член 11

1. Държавите - страни по този пакт, признават на всяко лице и семейството му правото на задоволително жизнено равнище, включващо достатъчно храна, облекло и жилище, както и на непрекъснато подобряване условията на живот. [...]

Тези права лесно се свързват с това, което ПИСКП обозначава като минимални съществени задължения. Съществените елементи на тези права са толкова базисни, че тяхното неосъществяване води до явно (*prima facie*) нарушение, включително по отношение на децата мигранти. Всеки от елементите на правото на задоволително жизнено равнище е тясно свързан с главната идея за човешкото достойнство, която стои в основата на човешките права. Те са свързани и с другите човешки права, каквито са правото на личен и семеен живот, забраната за нечовешко и унижително отнасяне, и потенциално, правото на живот.

КИСКП, [Общ коментар № 12](#), Правото на достатъчно храна (чл. 11), UN Doc. E/C.12/1999/5

4. Комитетът потвърждава, че правото на достатъчно храна е неделимо свързано с присъщото достойнство на човешката личност и е абсолютно необходимо за осъществяване на другите човешки права, заложиени в Международния бил за правата на човека. [...]

КИСКП, [Общ коментар № 15](#), Правото на вода (чл. 11 и 12), UN Doc. E/C.12/2002/11

1. Водата е ограничен природен ресурс и обществено благо, което е основно за живота и здравето. Човешкото право на вода е абсолютно необходимо за водене на живот с човешко достойнство. То е задължителна предпоставка за осъществяването на редица други човешки права.

2. Право на вода

Правото на вода е свързано както с правото на най-доброто постижимо състояние на здраве, така и с правото на подходящи условия за живот. Наред с физическата потребност от вода за оцеляване на човешкото тяло, водата служи и за много различни цели.

КИСКП, [Общ коментар № 15](#), Правото на вода (чл. 11 и 12), UN Doc. E/C.12/2002/11

6. Вода е необходима за широк кръг различни цели, освен за лично и домашно ползване, за осъществяване на много от правата по Пакта. Например, вода е необходима за производството на храна (право на достатъчно храна) и за осигуряване на хигиенични условия на средата (право на здраве). Водата е основна за осигуряване на прехрана (право да се осигурява прехрана чрез работа) и за участието в определени културни практики (право да участва в културния живот). Във всички случаи приоритет при разпределението на вода трябва да бъде осъществяването на правото за лично и домашно ползване. Приоритетът следва да се даде и на водните ресурси, необходими за предотвратяване на глад и болести, както и на водата, която е необходима за изпълнение на съществени задължения във връзка с всяко от правата по Пакта.

Съществените задължения във връзка с правото на вода са доста обширни, което от своя страна показва колко важно е правото на вода за човешкото оцеляване.

КИСКП, [Общ коментар № 15](#), Правото на вода (чл. 11 и 12), UN Doc. E/C.12/2002/11

37. В Общ коментар № 3 (1990 г) Комитетът потвърждава, че Държавите – страни имат съществени задължения да осигурят задоволяването поне на минимални основни равнища на всяко от правата, прогласени в Пакта. Според становището на Комитета, поне няколко съществени задължения, свързани с правото на вода, с незабавно действие, могат да бъдат установени:

- (a) Да се осигури достъп до минимално основно количество вода, което е достатъчно и безопасно за лично и домашно ползване за предотвратяване на болести;
- (b) Да се осигури правото на достъп до вода и водни съоръжения и услуги на недискриминационна основа, особено за групите в неравностойно положение и маргинализираните групи;
- (c) Да се осигури физически достъп до водни съоръжения или услуги, които предоставят достатъчно, безопасна и редовна вода; които имат достатъчен брой отводни тръби, за да се избегнат периоди, в които се забранява водоснабдяване; и които са на разумно разстояние от домакинството; [...]
- (e) Да се осигури справедливо разпределение на всички налични водни съоръжения и услуги; [...]
- (h) Да приема програми за постигане на вода на ниска цена за защита на уязвими и маргинализираните групи;

Тъй като водата е толкова важна за оцеляването и други аспекти на човешкия живот, Комитетът подчертава, че водата трябва да е налична, достъпна и от достатъчно качество. С други думи, за всяко различно ползване водата (водното съоръжение) следва да бъде адекватно.

КИСКП, [Общ коментар № 15](#), Правото на вода (чл. 11 и 12), UN Doc. E/C.12/2002/11

12. Макар и задоволителността на водата, необходима за правото на вода, да зависи от различни условия, следните фактори са приложими при всички обстоятелства:

- (a) *Наличност.* Водоснабдяването за всяко лице трябва да бъде достатъчно и продължително за лично и домашно ползване. Това ползване обикновено включва пиене на вода, лично здравеопазване, пране на облекло, приготвяне на храна, лична и домашна хигиена. Количеството вода на разположение на всяко лице следва да съответства на насоките на Световната здравна организация (СЗО). Някои индивиди и групи също може да се нуждаят от вода във връзка със своето здраве, климат и условия на работа;
- (b) *Качество.* Водата необходима за лично и домашно ползване трябва да бъде безопасна, следователно, без микроорганизми, без химически субстанции и без радиационни опасности, които представляват заплаха за здравето на лицето. Освен това водата трябва да бъде с приемлив цвят, мирис и вкус за всякакво лично или домашно ползване.
- (c) *Достъпност.* Водата и водните съоръжения и услуги трябва да бъдат достъпни за всеки без дискриминация в рамките на юрисдикцията на Държавата – страна. Достъпността има четири припокриващи се измерения:
 - (i) *Физическа достъпност:* Вода и адекватни водни съоръжения и услуги трябва да бъдат в рамките на безопасен физически достъп за всички части от населението. Достатъчна, безопасна и достъпна вода в рамките или в непосредствена близост до всяко домакинство, образователна институция или работно място. Всички водни съоръжения и услуги трябва да бъдат в достатъчно качество, културно подходящи и според изискванията на пола, жизнения цикъл и личното пространство;
 - (ii) *Икономическа достъпност:* Водата и водните съоръжения и услуги трябва да са на приемлива цена за всички. Преките и непреките разходи и разноси, свързани с осигуряване на вода, трябва да бъдат на приемлива цена, и не трябва да компрометират или застрашават осъществяването на други права по Пакта;
 - (iii) *Недопускане на дискриминация:* Водата и водните съоръжения и услуги трябва да са достъпни за всички, включително за уязвими или маргинализираните части от

населението, юридически и фактически, без дискриминация по което и да е от забранените основания; и

(iv) *Достъпност на информация*: достъпността включва правото да се търси, получава и предава информация относно проблеми с водата.

Водата следва да е на разположение на всички без дискриминация. Комитетът подчертава, че правото на вода може да е по-трудно за получаване от определени групи в неравностойно положение, каквито са жени, деца и мигранти. Това следва да бъде адресирано от Държавите.

КИСКП, [Общ коментар № 15](#), Правото на вода (чл. 11 и 12), UN Doc. E/C.12/2002/11

13. Задължението на Държавите – страни да гарантират правото на вода се упражнява без дискриминация (чл.2, пар.2) и наравно между мъже и жени (чл.3), обхваща всички задължения по Пакта. [...] Комитетът припомня параграф 12 от *Общ коментар № 3* (1990), според който дори във време на тежки ограничения на ресурси уязвимите членове на обществото трябва да бъдат защитени с приемането на програми за приемливи цени.

14. Държавите – страни следва да предприемат стъпки да отстраняват *de facto* дискриминация на забранени основания, при които индивиди или групи са лишени от необходимите средства или права за постигане на правото на вода. [...]

15. По отношение на правото на вода Държавите – страни имат специално задължение да осигуряват онези, които нямат достатъчно средства за необходимата вода и водни съоръжения и да предотвратяват дискриминация на международно забранените основания при доставката на вода и водни услуги.

16. Като имат предвид, че правото на вода се прилага за всеки, Държавите – страни следва да отделят специално внимание на онези индивиди и групи, които традиционно имат затруднения за упражняването на това право, включително жени, деца, малцинства, туземци, бежанци, лица, търсещи убежище, вътрешно разселени лица, работници мигранти, затворници и задържани. По-специално Държавите – страни следва да предприемат стъпки, за да гарантират, че:

(a) Жените не са изключени от процесите на вземане на решение относно водните ресурси и права. Непропорционалната тежест, която жените понасят за събирането на вода, следва да бъде облекчена;

(b) На децата не се пречи да упражняват своите човешки права заради липсата на достатъчно вода в образователните институции и домакинствата или като им се възлага тежестта да събират вода. Доставянето на достатъчно вода до образователните институции, които понастоящем няма достатъчно вода за пиене, следва да се адресира като спешен въпрос; [...]

(f) Бежанците, лицата, търсещи убежище, вътрешно разселените хора и завръщащите се имат достъп до достатъчно вода независимо дали се намират в лагери или в градски и селски райони. Бежанците и лицата, търсещи убежище, трябва да получат право на вода при същите условия, които имат гражданите; [...]

Комитетът определя, че когато има нарушения на правото на вода, винаги трябва да има налично средство за защита. Нещо повече, Комитетът постановява, че по всяко време основно количество вода следва да е на разположение на всички. Това води до необходимостта от средство за защита, с което правото на вода се разглежда във връзка с това, което е неговата сърцевина: оцеляването.

КИСКП, [Общ коментар № 15](#), Правото на вода (чл. 11 и 12), UN Doc. E/C.12/2002/11

55. Всички лица или групи, на които е отказано правото на вода трябва да имат достъп до ефективно съдебно и или друго подходящо средство за защита както на национално,

така и на международно равнище. [...] Всички жертви на нарушения на правото на вода трябва да имат право на адекватно поправяне, включително реституция, обезщетение, удовлетворение или гаранции, че няма да се повтарят нарушенията [...]

56. Преди да се предприеме каквото и да е действие, с което Държавата-страна или трета страна се намесва в правото на вода на индивида, съответните власти трябва да гарантират, че такива действия се осъществяват по начин, определен от закона, съответстващ на Пакта, и който включва: (a) възможност за действителни консултации със засегнатите лица; (b) навременно и пълно разкриване на информация за предложените мерки; (c) уведомление в разумен срок за предложените действия; (d) правни процедури и средства за защита на засегнатите; и (e) правна помощ за получаване на правна защита (виж също Общ коментар № 4 (1991) и Общ коментар № 7 (1997)). Когато такова действие е основано на неплащане от страна на лицето на водата, то трябва да се отчита и тяхната платежоспособност. В никакъв случай индивид не може да бъде лишен от минималното основно равнище на вода.

3. Правото на храна

ПИСКП установява минимални съществени задължения по правото на задоволително жизнено равнище:

КИСКП, [Общ коментар № 12](#), Право на достатъчно храна (чл. 11), UN Doc. E/C.12/1999/5

17. Има нарушения на Пакта, когато Държавата не осигури задоволяване поне на минималното основно равнище, което е необходимо, за да не се гладува. При определяне на действията или бездействията, които водят до нарушение на правото на храна, важно е да се разграничава невъзможността от нежеланието на Държавата-страна да го спазва. [...]

21. [...] Всяка Държава ще има свобода на преценка да избира между своите подходи, но Пактът изисква от всяка Държава-страна да предприема необходимите мерки, за да осигури на всеки да не гладува и да се ползва от правото на достатъчно храна възможно най-скоро.

[...]

Храна следва да е на разположение и достъпна за носителите на права. Това означава наличната храна да е достатъчно количество, както и на приемлива цена, за да може да бъде физически достигната.

КИСКП, [Общ коментар № 12](#), Право на достатъчно храна (чл. 11), UN Doc. E/C.12/1999/5

8. Комитетът счита, че същественото съдържание на правото на достъпна храна включва:

Наличност на храната в количество и качество, достатъчно да задоволят хранителните потребности на индивидите, без опасни субстанции, и приемливи в дадената култура;

Достъпност на храната по начини, които са устойчиви и които не се намесват в упражняването на другите човешки права.

[...]

12. Достъпността касае възможности или човек да се нахрани пряко от плодородна земя или други естествени ресурси, или за добре функциониращи системи за разпределение, обработване и пазар, в които храната се придвижва от мястото на производство дотам където е необходима в съответствие с търсенето.

13. Достъпността обхваща както икономическа, така и физическа достъпност:

Икономическата достъпност означава, че личните и домакинските финансови разходи, свързани с получаването на храна за адекватна диета следва да е на равнище, така че

задоволяването на други основни потребности да не са застрашени или компрометирани.

[...] Социално уязвими групи като безимотните хора и други особено бедни групи от населението може да се нуждаят от внимание през специални програми.

Физическата достъпност означава, че достатъчно храна е достъпна за всеки, включително за физически уязвими индивиди, каквито са деца, старите хора и хората с физически увреждания, болните на смъртно легло и лицата с трайни медицински проблеми, включително психично болните. Жертвите на природни бедствия, хората, които живеят в райони с чести бедствия и други групи в особено неравностойно положение, може да се нуждаят от специално внимание и понякога трябва да се разглеждат с приоритет по отношение на достъпа до храна. [...]

Наличната храна следва да отговаря на качествени стандарти за безопасност на храните. Има и елемент на културна идентичност, който е свързан с правото на храна:

КИСКП, [Общ коментар № 12](#), Право на достатъчно храна (чл. 11), UN Doc. E/C.12/1999/5

9. „Хранителните потребности“ означава, че храната като цяло съдържа набор от хранителни вещества за физическото и умственото израстване, развитие и поддържане, и за физическата активност, които съответстват на човешките физиологични потребности във всеки етап на жизнения цикъл според пола и занятието. Следователно, следва да се вземат мерки за поддържане, приспособяване и засилване на хранителното разнообразие и подходяща консумация и модели за хранене, включително кърмене, като се гарантира, че промените в наличността и достъпността на хранителни доставки най-малко не засяга негативно хранителния състав и прием.

10. „Без опасни субстанции“ поставя изисквания за безопасност на храните и за редица защитни мерки от страна на публичния и частния сектор и означава да се предотвратява замърсява на храните чрез фалшиви примеси и/или чрез лоша хигиена на околната среда или неправилно третиране в различни етапи на хранителната верига; следва да се полага грижа за установяване и избягване или унищожаване на естествено появяващи се токсини.

11. „Културна и потребителска приемливост“ означава необходимостта да се отчита доколкото е възможно възприети ценности, които не се основават на самите храни, но са свързани с тях и с хранителната консумация и с информираните потребителски опасения за същността на достъпните хранителни доставки.

Задоволяването на хранителните потребности да е на разположение на всеки без дискриминация.

КИСКП, [Общ коментар № 12](#), Право на достатъчно храна (чл. 11), UN Doc. E/C.12/1999/5

18. Освен това всяка дискриминация при достъпа до храна, както и до средства и възможности за нейното осигуряване, на основата на раса, цвят на кожата, пол, език, възраст, религия, политически и други възгледи, национален или социален произход, имущество, рождение или друг статус с цел или резултат унищожаване или накарняване на равното ползване или упражняване на икономически, социални и културни права представлява нарушение на Пакта.

Когато е нарушено правото на храна, следва да има на разположение на жертвата на правни средства за защита и обезщетение.

КИСКП, [Общ коментар № 12](#), Право на достатъчно храна (чл. 11), UN Doc. E/C.12/1999/5

32. Всяко лице или група, която е жертва на нарушение на правото на достатъчно храна трябва да има достъп до ефективна съдебна или друга подходяща защита както на национално, така и на международно равнище. Всички жертви на такива нарушения имат право на адекватно поправяне, което може да приеме формата на реституция, обезщетение, удовлетворение или гаранции, че няма да се повтаря нарушението.

4. Задоволително жизнено равнище срещу бедствени условия на живот: отношение с правото на живот

По отношение на мигрантите, които живеят в нищета или се сблъскват с нея са разгледани редица дела от международните съдилища, които изследват правото на живот в светлината на принципа за човешкото достойнство. В делото *M.S.S. срещу Белгия и Гърция*, Съдът прави оценка дали член 3 ЕКПЧ позволява на Белгийските власти да връщат мигранти в Гърция, въпреки че са наясно с нечовешките условия в гръцките миграционни подслони.

Решение от 21 януари 2011 г. по дело [M.S.S. срещу Белгия и Гърция](#), ЕСПЧ, Жалба № 30696/09

252. При това Съдът трябва да установи дали една ситуация на крайна материална бедност може да повдигне въпрос по член 3.

253. Съдът припомня, че не е изключил възможността „отговорността на Държавата [по член 3] да възникне за отнасяне, при което жалбоподателят при обстоятелства, които изцяло зависят от подкрепата на Държавата, се оказва изправен пред официално безразличие, когато е в ситуация на сериозни лишения или бедност, несъвместими с човешкото достойнство (Виж Решение от 18 юни 2009 г. по дело *Vudina* срещу Русия, Жалба № 45603/05).

254. Съдът счита, че ситуацията, в която се е оказал жалбоподателят е особено сериозна. Твърди се, че той е прекарал месеци, живеейки в състояние на най-крайна бедност, невъзможност да задоволи най-базисните си потребности: храна, хигиена, място за живеене. Допълнително към това е и постоянният страх, че ще бъде нападнат и ограбен и пълната липса на каквато и да е вероятност ситуацията му да се подобри. Именно за да избяга от тази ситуация на несигурност и на материална и психологическа бедност, той неколкостранно опитва да напусне Гърция [...]

358. В светлината на предходното Съдът счита, че по времето на експулсирането на жалбоподателя белгийските власти са знаели или е трябвало да знаят, че той не е имал гаранции, че неговата молба за убежище не е била сериозно разгледана от гръцките власти. Те също така са имали средствата да откажат неговото прехвърляне.

359. [...] Съдът обаче счита, че фактически е зависело от белгийските власти в гореописаната ситуация, не само да допуснат, че жалбоподателят би бил третиран в съответствие със стандартите на Конвенцията, но обратното, първо да проверят как гръцките власти прилагат своето законодателство за убежището на практика. Ако те бяха направили това, те щяха да видят, че рисковете, пред които е изправен жалбоподателят, са реални и достатъчно индивидуални, за да попаднат в обхвата на член 3. Фактът, че голям брой лица, търсещи убежище в Гърция, се оказват в същата ситуация като жалбоподателя, не прави съответния риск по-малко индивидуален, щом като е достатъчно реален и възможен (Виж, *mutatis mutandis*, *Saadi*, цитирано по-горе, § 132). [...]

367. На основата на тези заключения и на задълженията на държавите по член 3 от Конвенцията при експулсирането, Съдът счита, че с прехвърлянето на жалбоподателя към Гърция белгийските власти съзнателно са го изложили на условия на задържане и условия на живот, които съставляват унижително отнасяне.

Други дела се занимават с въпроса дали неуспелите да получат убежище лица биха могли да бъдат изключени от (финансираната от правителството) социална грижа, включително относно правото на храна. Въпреки, че анекстът към ревизираната Европейска социална харта (ЕСХ)

изрично изключва защитата на незаконно пребиваващи мигранти, Европейският комитет за социални права (ЕКСП) достига до различно заключение:

СЕС срещу Нидерландия, Европейски комитет за социални права, Жалба № 90/2013, Решение от 1 юли 2014 г.

121. Въпреки всичко невъзможно е да се приеме, че отказа на спешен подслон на лицата, които продължават да се намират на територията на Нидерландия, е абсолютно необходима мярка за постигане на целите на имиграционната политика. Никакви индикации за конкретните ефекти от тази мярка не са дадени от Правителството.

122. Комитетът счита по същия начин, че лицата, за които се отнася настоящото оплакване, безспорно се намират в риск от сериозно, непоправимо накърняване на техния живот и човешко достойнство, когато са били изключени от достъп до подслон, храна и облекло. Комитетът препраща към своята установена практика в рамките на процедурата за докладване (виж параграфи 73, 106) и поддържа, че достъп до храна, вода, както и до такива базисни условия като безопасно място за спане и дрехи, задоволяващи минималните изисквания за оцеляване в преобладаващите климатични условия са необходими за основното съществуване на всяко човешко същество. [...]

Аналогично Съдът на справедливостта на Европейския съюз (СЕС) достига до заключението, че въпреки факта, че мигрантът може да е загубил законно пребиваване, това не следва до води до загуба на средства за съществуване.

Решение на СЕС от 24 юни 2015 г., *H.T. срещу Land Baden-Württemberg*, дело С 373/13

95. Все пак в това отношение следва да се подчертае, че бежанецът, чието разрешение за пребиваване е отнето съгласно член 24, параграф 1 от Директива 2004/83, запазва статута си на бежанец, освен ако и докато той не бъде прекратен. Поради това, макар и лишено от разрешение за пребиваване, заинтересованото лице остава бежанец и на това основание продължава да се ползва с предимствата, гарантирани на бежанците в глава VII от посочената директива, а именно по-специално с право на закрила срещу връщане, запазване на целостта на семейството, право на документи за пътуване, достъп до работа, образование, социално подпомагане, медицински грижи и жилищно настаняване, свобода на движение в рамките на държавата членка и достъп до средства за интегриране. С други думи, държавата членка не разполага с право на преценка за това дали да продължи да предоставя или да откаже да предостави на този бежанец съществените предимства, гарантирани в посочената директива. [...]

97. Бежанците получават тези права вследствие на предоставянето на статут на бежанец, а не на издаването на разрешение за пребиваване, поради което, докато се ползва с този статут, бежанецът трябва да разполага с така гарантираните в Директива 2004/83 права и те могат да бъдат ограничавани само ако са изпълнени условията по глава VII от нея, като държавите членки нямат право да налагат други, непредвидени в нея ограничения. [...]

Решение на СЕС от 18 декември 2014 г., *Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve срещу Moussa Abdida*, Дело С 562/13

55. Член 14 от нея предвижда определени гаранции в очакване на връщането, и по-специално по време на сроковете, за които извеждането е отложено в съответствие с член 9 от същата директива.

56. Съгласно член 9, параграф 1, буква б) от Директива 2008/115 държавите членки отлагат извеждането за продължителността на разрешено спиране на изпълнението в съответствие с член 13, параграф 2 от нея.

57. От общия разум на Директива 2008/115, който следва да се вземе предвид при тълкуването на нейните разпоредби (вж. в този смисъл решение Abdullahi, C-394/12, EU:C:2013:813, т. 51), личи, че член 9, параграф 1, буква б) от нея трябва да обхваща всички случаи, в които държавата членка е задължена да спре изпълнението на решение за връщане при подадена жалба срещу него.

58. От изложеното следва, че в очакване на връщането държавите членки са задължени да предоставят на гражданин на трета страна с тежко заболяване, който е обжалвал решение за връщане, чието изпълнение може да го изложи на сериозен риск от тежко и необратимо влошаване на здравословното му състояние, гаранциите по член 14 от Директива 2008/115.

59. По-специално в положение като разглежданото в главното производство в приложение на член 14, параграф 1, буква б) от тази директива съответната държава членка е задължена, доколкото е възможно, да поеме основните потребности на гражданин на трета страна с тежко заболяване, когато той няма средства за покриване на тези потребности.

60. Действително осигуряването на спешни медицински грижи и основно лечение на болестите, предвидено в член 14, параграф 1, буква б) от Директива 2008/115, би могло да се окаже лишено от реален ефект в подобно положение, ако не се съпътства от поемане на основните потребности на съответния гражданин на трета страна. [...]

В последното дело Генералният адвокат излага принципен аргумент за присъщото на всяко човешко същество право да живее хуманен и достоен живот:

Заклучение на Генералния адвокат по дело [Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve срещу Moussa Abdida](#), СЕС, Дело С 562/13

155. Зачитането на човешкото достойнство и на правото на живот, на неприкосновеността на личността и закрилата на здравето, прогласени съответно в членове 1, 2, 3 и 35(54) от Хартата, както и забраната за нечовешко и унизително отношение, прогласена в член 4 от Хартата, според мен не допускат в положение като разглежданото по главното производство незаконно пребиваващ гражданин на трета страна, чието извеждане на практика е спряно в очакване на разглеждането на жалбата му, да бъде лишен от възможността да се покрият основните му ежедневни потребности.

156. Задоволяването на най-елементарните потребности според мен е основно право, което не може да зависи от правното положение на заинтересованото лице.

157. Макар степента на това поемане на разходи да трябва да бъде определена от всяка от държавите членки, и то като се вземе предвид предоставеното им от Директива 2008/115 право на преценка, струва ми се, че това поемане на разходи трябва да бъде достатъчно, за да гарантира на заинтересованото лице прехрана, както и жизнено равнище, достойно и подходящо за здравето му, като по-специално му се позволи да разполага с подслон и като при необходимост се вземат предвид неговите специални потребности.

5. Правото на задоволително жилище

Правото на задоволително жилище е право, което обхваща широк спектър на защита. То включва съществено задължение за закрила от (тежка) среда чрез основен подслон, обширни стандарти относно качеството на жилището и сигурност на заемането, включително защита от принудителни изгонвания.

Правото на задоволително жилище е защитено като част от правото на задоволително жизнено равнище по член 11 МПИСКП. По-обстойно описание за това какво включва правото на жилище може да се намери в Европейската социална харта.

Европейска социална харта (ревизирана), Член 31 (Право на жилище)

С цел да осигурят ефективно упражняване на правото на жилище, договарящите се страни се задължават да предприемат мерки, насочени към:

1. подпомагане осигуряването с жилища със съответен стандарт;
2. предотвратяване и намаляване на бездомничеството с цел постепенното му елиминиране;
3. регулиране цените на жилищата така, че те да бъдат достъпни за лицата с недостатъчни ресурси.

Що се отнася до мигранти правото на жилище е ограничено да правото да бъде настанен.

Директива на ЕС относно условията за приемане, Член 18 (Разновидности на материалните условия на приемане)

1. Когато настаняването е предоставено в натура, то трябва да бъде под една от следните форми или да ги съчетава:

- а) помещения за настаняване на кандидатите докато трае разглеждането на молбата за международна закрила подадена на границата или в транзитната зона;
- б) центрове за настаняване, които предлагат достатъчно добър стандарт на живот;
- в) къщи, апартаменти, хотели или други помещения, приспособени за настаняване на кандидатите. [...]

3. Държавите членки взимат под внимание въпросите, свързани с пола и възрастта, и положението на уязвимите лица по отношение на кандидатите, в помещенията и централите за настаняване, посочени в параграф 1, букви а) и б). [...]

Наред с тези примери за конкретните права свързани с жилището, понякога е възможно да се защитават правата за задоволително жилище на основание, например, на член 8 ЕКПЧ (личен и семеен живот), член 1 от Протокол 1 към ЕКПЧ (право на собственост) и член 3 ЕКПЧ (забрана за нечовешко и унижително отношение)

5.1 Минимално съществено задължение: Подслон

КИСКП в своя Общ коментар за правото на жилище не описва съдържанието на това минимално съществено задължение. Причината, която дава КИСКП е, че Държавите в своите доклади не са предоставили достатъчно описание, за да може КИСКП да прави общоприложими заключения. Същевременно Комитетът признава бездомността като проблем, който трябва да бъде разрешен.

КИСКП, Общ коментар №4, Правото на задоволително жилище (Чл. 11 (1) от Пакта), UN Doc. E/1992/23

4. Въпреки фактът, че международната общност често е потвърждавала значението на пълното зачитане за правото на задоволително жилище, остава тревожно голяма празнина между стандартите, установени в член 11 (1) на Пакта, и ситуацията, която преобладава в много части от света. Макар и проблемите често да са особено остри в някои развиващи се страни, които се сблъскват с основни ресурсни и други ограничения, Комитетът наблюдава, че значителни проблеми на бездомността и незадоволително жилище съществуват и в най-развитите икономически общества. [...]

В ревизираната Европейска социална харта правото на жилище е защитено в отделна разпоредба и включва задължение на Държавата да предотвратява бездомност. В своята практика ЕКСП на първо място е установил, че особено децата, независимо от техния статут на пребиваване, имат право на подслон на основание член 31 ЕСХ.

DCI срещу Нидерландия, Европейски комитет за социални права, Жалба № 47/2008, Решение от 20 октомври 2009 г.

46. Комитетът припомня, че член 31 §2 (предотвратяване и намаляване на бездомността) е специално насочен към категории уязвими хора. Той задължава Страните постепенно да намалят бездомността с оглед нейното премахване. Намаляването на бездомността означава въвеждане на спешни и дългосрочни мерки, като осигуряване на незабавен подслон и грижа за бездомните, както и мерки да се помогне на такива хора да преодолеят тези трудности и да им се попречи да се върнат към ситуация на бездомност

(Заклучения 2003 г., Италия, член 31 и Решение по същество от 5 декември 2007 г. по FEANTSA срещу Франция, Жалба № 39/2006, § 103).

47. Комитетът счита, че правото на подслон е тясно свързано с правото на живот и е основно за зачитане на човешкото достойнство на всяко лице. Комитетът отбелязва, че всички деца са уязвими, израстването на улицата оставя едно дете в ситуация на пълна безпомощност. Следователно, счита, че децата биха били неблагоприятно засегнати от отказа на правото на подслон.

48. Така Комитетът поддържа, че децата, независимо от техния статут на пребиваване, влизат в личния обхват на член 31 §2. [...]

62. Що се отнася да условията на живот в подслона, по силата на член 31 §2 Комитетът поддържа, че те трябва да са такива, че да дават възможност да се живее при запазване на човешкото достойнство (Решение по същество от 5 декември 2007 г. по FEANTSA срещу Франция, Жалба № 39/2006, §§ 108-109). В тази връзка Комитетът препраща към Препоръката на Комисаря за правата на човека на Съвета на Европа за прилагането на правото на жилище (юни 2009 г.), в което той твърди, че „изходната точка за намаляване на бездомността следва да бъде [...] да се гарантира, че всички хора, независимо от обстоятелствата богат да се възползват от жилище, което съответства на човешкото достойнство, като минимум – временен подслон. Изискването за достойнство на жилището означава, че дори временните подслони трябва да изпълняват изискванията за безопасност, здраве и хигиена, включително базисни условия, т.е. чиста вода, достатъчно светлина и топлина. Основните изисквания за временното жилище включват също и сигурност на непосредствената заобикаляща среда. Въпреки всичко временното жилище не се подчинява на същите изисквания за лично пространство, семеен живот и уместност, които се изискват за по-постоянните форми на стандартно жилище, веднъж след като са изпълнени минималните изисквания. Настаняването на хора в приемателните лагери и временните подслони, които не задоволяват стандартите на човешкото достойнство, са в нарушение на преждеспомнатите изисквания.“

63. Накрая Комитетът припомня, че по силата на член 31 §2 Държавите-страни трябва да осигурят така, че изгонванията са обосновани и се осъществяват при условия, които зачитат достойнството на засегнатите лица, и трябва да осигурят алтернативно възможности за настаняване [...]. Съответно Комитетът поддържа, че тъй като в случая с незаконно пребиваващите лица от Държавите не може да се изисква алтернативно настаняване и изваждането от подслон трябва да бъде забранено, тъй като би поставило засегнатите лица, особено децата, в ситуация на крайна безпомощност, която противоречи на зачитането на тяхното човешко достойнство.

64. На основата на горното Комитетът заключава, че от Държавите-страни се изисква по член 31 §2 от ревизираната Харта, да осигурят задоволителен подслон на децата, които незаконно пребивават на тяхната територия за времето, в което се намират в тяхната юрисдикция. Всякакво друго решение би противоречало на зачитането на тяхното човешко достойнство и не би отчело особено уязвимата ситуация на децата. [...]

В по-късно дело ЕКСП достига до същото заключение на основание член 17 ЕСХ, които дава на децата икономическа, социална и правна защита. Позоваването на този член е било необходимо, тъй като Белгия не приела задълженията по член 31 ЕСХ.

DCI срещу Белгия, Европейски комитет за социални права, Жалба № 69/2011, Решение от 23 октомври 2012 г.

36. [...] [Т]ази категория на чужденци (включваща придружени или не придружени лица, ненавършили пълнолетие, които незаконно пребивават в страната) не е обхваната от всички разпоредби на Хартата, а само от тези разпоредби, чиято основна цел е тясно свързана с изискването да се обезпечат най-основните човешки права и да се предпазят засегнатите лице с въпросната разпоредба от сериозно застрашаване на ползването на тези права.

37. Освен това рискът от накърняване на основни права е много по-голям там, където се касае за деца – на по-силно основание, за деца мигранти, незаконно пребиваващи в една страна. Това се дължи на тяхното положение като „деца“ и на тяхната конкретна ситуация като „незаконни“ мигранти, които съчетават уязвимост и ограничена автономия. Вследствие на това и особено заради липсата на автономия децата не могат да се държат действително отговорни за тяхното място на живеене. Децата не могат да решават сами за себе си дали да останат или да напуснат. Нещо повече, ако те са не придружени, тяхната ситуация става дори по-уязвима и следва да се ръководи изцяло от Държавата, която има задължение да се грижи за децата, които живеят на нейната територия и да не ги лишава от най-основната защита заради техния „незаконен“ миграционен статус.

38. В светлината на горните общи съображения Комитетът, като се позовава специално на член 17 от Хартата и припомня своите решения [...], счита, че тази разпоредба е приложима към засегнатите лица в тази жалба. Член 17, и особено параграф 1 от него, изисква Държавите – страни да изпълняват позитивни задължения, свързани с настаняването, основната грижа и защита на деца и младежи. Да се счита, че Държавите-страни не са обвързани с тези задължения в случая с чуждестранни лица, ненавършили пълнолетие, които са незаконно в страната, следователно би означавало да не се гарантират техни основни права и да се излагат въпросните деца и младежи на сериозни заплахи за тяхното право на живот, здраве, психологическа и физическа неприкосновеност и запазване на тяхното човешко достойнство. [...]

81. Комитетът счита, че незабавната помощ е основна и позволява да се оценят материалните потребности на младите хора, необходимостта от медицинска или психологическа грижа, за да се състави план за подкрепа на детето. [...] “§34. Бедността прави децата, особено момичетата, уязвими за експлоатация, пренебрегване и злоупотреба. Държавите трябва да зачитат и насърчават правата на децата, живеещи в бедност, включително като повишават и разпределят необходимите ресурси за стратегии и програми за детска защита със специален фокус върху маргинализираните деца, каквито са децата на улицата, децата-войници, децата с увреждания, жертви на трафи, децата – глави на домакинство и децата, живеещи в институции за грижи, всички със засилен риск за експлоатация и злоупотреба.”

82. В светлината на горното, Комитетът счита, че фактът, че Правителството от 2009 г. повече не гарантира никаква форма на настаняване в центровете за приемане на придружените чуждестранни лица, ненавършили пълнолетие, незаконно пребиваващи в страната (или чрез мрежата FEDASIL, или чрез алтернативни решения), то нарушава член 17 §1 от Хартата. Постоянното неизпълнение на задължението за настаняване на тези ненавършили пълнолетие лица, показва по-специално, че Правителството не е предприело необходими и подходящи мерки да гарантира на въпросните ненавършили пълнолетие лица грижата и помощта, от която се нуждаят, и да ги защити от пренебрегване, насилие, експлоатация, като по този начин ги подлага на сериозна заплаха за ползването на най-основните права, каквито са правото на живот, на психологическа и физическа неприкосновеност и на зачитане на човешкото достойнство.

[...]

Две години по-късно ЕКСП решава, че същата норма се прилага и за възрастните мигранти без документи. ЕКСП обяснява, че изключването на незаконно пребиваващите мигранти само по себе си е позволено доколкото не води до нечовешки условия за живот.

СЕС срещу Нидерландия, Европейски комитет за социални права, Жалба № 90/2013, Решение от 1 юли 2014 г.

142. По отношение на Нидерландия Комитетът припомня, че е установил, че вътрешноправното положение не е в съответствие с член 31 § 2 от Хартата заради липсата на правно изискване да се осигури подслон на незаконно пребиваващи деца мигранти за времето, в което се намират под юрисдикцията на Нидерландия (Заклучения 2011 г., Нидерландия).

143. По отношение на настоящата жалба Комитетът поддържа по силата на член 13 § 4, че голяма част от възрастните мигранти, които пребивават незаконни, нито по закон, нито на практика не получават подслон.

144. В духа на установената практика на Комитета подслон трябва да се осигури и на възрастните мигранти, които незаконно пребивават, дори когато се поискали да напуснат страната, и въпреки че за тях може да не се изисква да им се предлага дългосрочно настаняване в по-постоянно жилище. Комитетът отново се позовава на своите установяване по-горе по член 13 §4 и преповтаря, че правото на подслон е тясно свързано с човешкото достойнство на всяко лице, независимо от техния статут на пребиваване. Счита, че ситуацията, на основание на която е установено нарушение по член 13 §4, също така води и до нарушение на член 31 §2. [...]

5.2 Задоволителност на жилището

Качеството на жилището е част от съдържанието на това, което може да се счита за задоволително жилище.

КИСКП, Общ коментар №4, Правото на задоволително жилище (чл. 11 (1) от Пакта), UN Doc. E/1992/23

7. Според становището на Комитета, правото на жилище не следва да се тълкува в тесен или ограничителен смисъл, което да го изравнява, например, с подслон, който се предоставя, само за да има покрив над главата си, или разглежда подслона изключително като стока. По-скоро следва да се разглежда като правото да се живее някъде безопасно, в мир и с достойнство. [...] "Задоволителен подслон означава ... достатъчно уединение, достатъчно пространство, достатъчно сигурност, достатъчно осветление и вентилация, подходяща основна инфраструктура и подходящо местонахождение по отношение на работа и основни съоръжения, всички на разумна цена."

8. [...] "[З]адоволително жилище" за целите на Пакта. [...] включва следното:

(а) Правна сигурност на заемането. [...]

(б) Наличие на услуги, материали, съоръжения и инфраструктура. Едно задоволително жилище трябва да съдържа определени съоръжения за здраве, сигурност, удобство и хранене. Всички ползвачи се от правото на задоволително жилище следва да имат устойчив достъп до природни и общи ресурси, безопасна вода за пиене, енергия за готвене, отопление и осветление, санитарни и перални съоръжения, средства за съхранение на храна, за изхвърляне на отпадъци, за отводняване и услуги за спешна помощ;

(с) Приемлива цена. [...]

(д) Обитаемост. Задоволителното жилище трябва да бъде обитаемо като осигурява на обитателите достатъчно пространство и ги закриля от студ, влага, горещина, дъжд, вятър и други заплахи за здравето, структурни опасности и болести. Физическата безопасност на обитателите трябва също да бъде гарантирана. [...]

9. Както е отбелязано по-горе, правото на задоволително жилище не може да се разглежда изолирано от другите човешки права, които се съдържат в двата международни пакта и други приложими международни инструменти. [...] Също така правото да не се осъществява произволна или незаконна намеса в уединението,

семейството, дома или кореспонденцията на човека съставлява много важно измерение при определяне на правото на задоволително жилище. [...]

Комитетът за правата на детето свързва качествените елементи на правото на жилище специално с правото на здраве:

КПД, [Общ коментар № 15](#), Правото на детето да се ползва от най-високия достижим стандарт на здравословно състояние (чл. 24), UN Doc. CRC/C/GC/15

49. Държавите следва да предприемат мерки за справяне с опасностите и рисковете, които създава замърсяването на околната среда на местно равнище за здравето на децата във всякакви условия. Основни изисквания за здравословно отглеждане и развитие са адекватното жилищно настаняване, което включва безопасни условия за готвене, среда без дим, подходяща вентилация, ефективно управление на отпадъците и извозването им от жилищните квартали и непосредствената околност, отсъствието на плесен и други токсични вещества, както и хигиена в семейството. Държавите следва да регламентират и следят въздействието на стопанската дейност върху околната среда, което би могло да застраши правото на децата на здраве, хранителна сигурност и достъп до безопасна питейна вода и до санитарни условия.

5.3 Достъп и сигурност на заемането, принудителни изгонвания

Правото на жилище изисква хората да имат възможност да осигурят достъпа си до това жилище. На практика достъпът обикновено изисква система, който да го урежда, а това може да повдигне въпроси във връзка с равнопоставеността и недопускането на дискриминация.

КИСКП, [Общ коментар №4](#), Правото на задоволително жилище (чл. 11 (1) от Пакта), UN Doc. E/1992/23

8(е) Достъпност. Задоволителното жилище трябва да е достъпно за тези, които имат право на него. Групите в неравностойно положение трябва да получат пълен и устойчив достъп до адекватни жилищни ресурси. По този начин, на тези групи в неравностойно положение каквито са [...] деца [...] следва да бъде осигурена известна приоритетно място при разглеждането им в сферата на жилищното настаняване. Законите и политиките в областта на жилищното настаняване следва изцяло да отчетат специалните потребности от жилище на тези групи. [...]

След като е уредено жилищното настаняване задължението на Държавите е да предотвратяват бездомността. Това означава, че трябва да има достатъчна защита срещу изгонвания като същевременно да бъдат зачитани правата на собствениците. От гледна точка на международния договор обаче защитата е ключът.

КИСКП, [Общ коментар №4](#), Правото на задоволително жилище (чл. 11 (1) от Пакта), UN Doc. E/1992/23

18. В тази връзка Комитетът счита, че случаи на принудителни изгонвания са явно несъвместими с изискванията на Пакта и могат да бъдат оправдани в най-изключителни обстоятелства и в съответствие със относимите принципи на международното право.

КИСКП, [Общ коментар № 7](#), Правото на задоволително жилище (чл. 11 (1) от Пакта): Принудителни изгонвания, UN Doc. E/1992/22

4. Практиката на принудителните изгонвания е широко разпространена и засяга лица както в развитите, така и в развиващите се страни. Предвид взаимовръзката и взаимозависимостта между всички човешки права, принудителните изгонвания често нарушават други човешки права. По този начин наред с това, че явно нарушава

правата, заложен в Пакта, практиката на принудителните изгонвания също така може да доведе и до нарушаване на граждански и политически права, каквито са правото на живот, правото на сигурност на личността, правото на ненамеса в личния и семейния живот, дома и правото на мирно ползване на притежанията. [...]

11. Макар някои изгонвания да могат да бъдат оправдани, като в случаите на трайно неплащане на наем или увреждане на нает имот без разумна причина, в тежест на съответните власти е да обезпечат тяхното осъществяване по начина, установен в закона, който е съвместим с Пакта и че всички правни процедури и средства за защита са на разположение на засегнатите. [...]

14. В случаи, в които изгонване се счита за оправдано, то следва да бъде осъществено в точно съответствие с относимите разпоредби на правото в областта на правата на човека и в съответствие с общите принципи на обосновааност и пропорционалност. [...] [Н]амесата в дома на лицето може да се осъществи само „в случаи, предвидени от закона“. [...]

15. Подходящата процесуална защита и справедливият процес са основни аспекти от всички човешки права, но са особено важни във връзка с въпроси каквито са принудителните изгонвания, които пряко се отнасят до голям брой права, признати и от двата международни пакта за човешки права. Комитетът счита, че процесуалната защита, която следва да се прилага във връзка с принудителните изгонвания включва: (a) възможност за действително консултиране на засегнатите лица; (b) достатъчно и обосновано уведомление на всички засегнати лица преди насрочената дата за изгонване; (c) информация за предложеното изгонване и, когато е приложими, за алтернативната цел, за която земята или жилището ще се ползва, да се предостави в разумен срок на всички, които са засегнати; (d) особено когато са засегнати групи от хора по време на изгонването следва да присъстват публични служители или техни представители; (e) всички лица, които осъществяват изгонването, да бъдат надлежно установени; (f) изгонването да не се извършва по време на лошо време или през нощта, освен ако засегнатите лица се съгласят; (g) осигуряване на правни средства за защита; и (h) осигуряване, когато е възможно, на правна помощ на лицата, които са в нужда, за да потърсят компенсация от съдилищата.

16. Изгонванията не следва да водят до превръщане на хората в бездомни или уязвими за нарушаване на други човешки права. Когато засегнатите лица не могат да се осигуряват сами Държавата – страна трябва да предприеме всички подходящи мерки до максималните налични ресурси, за да им обезпечи задоволително алтернативно жилище, ново настаняване или достъп до плодородна земя, в зависимост от случая. [...]

5.4 Недопускане на дискриминация

Правото на жилище, подобно на всички права в конвенцията, трябва да се прилага без дискриминация. Някои основания за дискриминация са особено важни, тъй като въздействието на жилището може да се окаже по-негативно за жени и групи в неравностойно положение.

КИСКП, [Общ коментар №4](#), Правото на задоволително жилище (Чл. 11 (1) от Пакта), UN Doc. E/1992/23

б. Правото на задоволително жилище се прилага за всеки. Макар и обозначението „него и неговото семейство“ да отразява предположение за социално определени роли на пола и модели на икономическа активност, общоприети през 1966 г, когато е бил приет Пактът фразата днес не може да бъде четена като означаваща каквито и да е ограничения за приложимостта на правата за всички индивиди и за домакинства, ръководени от жени, или други такива групи. По този начин концепцията за „семейство“ трябва да бъде разбрана в широк смисъл. Освен това индивидите, както и семействата, имат право на задоволително жилище, независимо от своята възраст, икономически статус, група или друга принадлежност, или статус или други такива фактори. По-специално при упражняването на това право в съответствие с член 2 (2) от Пакта не трябва да се допуска никаква форма на дискриминация.

Същият този подход е приет от Европейския комитет за социални права, когато се касае за мигранти без документи. Макар и Европейската социална харта сама по себе си да изключва мигрантите без документи от своя обхват, Комитетът отдава предпочитание на защитата на човешкото достойнство (виж по-горе стр. 7).

Друг подход за защита на мигрантите може да се открие в разпоредбите на договора, които изискват държавите да се отнасят към мигрантите по не по-малко благоприятен начин отколкото към гражданите, или други чужденци, по отношение на жилището. По същество, клаузата за недопускане на дискриминация в тези случаи свързана с материалните права, които са защитени от договора. В повечето случаи обаче трябва да има връзка с целта на договора и положение на законно пребиваване.

Конвенцията за статута на бежанците, например, изисква отнасянето да не е по-малко благоприятно отколкото към други чужденци. Това изискване, разбира се, е ефективно след като лицето е признато за бежанец.

Конвенция за статута на бежанците от 1951 г., Член 21 (жилищно настаняване)

По отношение на жилищното настаняване договарящите държави се задължават, доколкото този въпрос е уреден от съществуващите закони или разпоредби или контролира от обществените органи, да предоставят на бежанците, законно пребиваващи на тяхна територия, възможно най-благоприятен статут и във всеки случай не по-малко благоприятен, отколкото предоставяния най-общо на чужденци при същите обстоятелства

Когато ЕСПЧ трябва да установи дали е налице нарушение на член 14 по отношение на достъпа до жилище, Съдът счита, че въпреки липсата на помощ, не е имало ситуация на бездомност (чрез схема за частно жилищно настаняване), а оттам и няма нарушение:

Решение от 27 септември 2011 г. по дело Вах срещу Обединеното кралство, ЕСПЧ, Жалба № 56328/07

40. След като по този начин е определил обхватът на своето изследване Съдът започва като отбелязва, че по член 8 от Конвенцията няма право да бъде осигурено жилище [...], като Договарящата държава решава дали да дава такива помощи, като трябва да направи това по начин, който съответства на член 14. Оспореното законодателство в този случай очевидно засягат дома и семейния живот на жалбоподателката и нейния син, тъй като това повлиява на тяхното съответствие с изискванията за помощ при финансиране на настаняването, когато са били заплашени с бездомност. Оттук Съдът намира, че фактите в този случай попадат в обхвата на член 8. [...] Съдът трябва, следователно, да продължи да обсъжда дали жалбоподателката е била недопустимо дискриминирана по смисъла на член 14. [...]

51. По отношение на пропорционалността на използваните средства за реализиране на тази легитимна цел Съдът отчита конкретните обстоятелства в случая на жалбоподателя. Без да подценява тревожността, която жалбоподателката трябва да е изпитвала в резултата на заплахата с бездомност, Съдът отбелязва, че тя никога всъщност не е била бездомна и, както изтъква Правителството (Виж параграф 24 по-горе), имало е задължения, наложено от законодателството, различни от Раздел 193 от Закона за жилищното настаняване от 1996 г., които изисквали от местните органи да помогнат на нея и на сина ѝ, ако заплахата за бездомност се превърне в действителност. [...] В случая на жалбоподателката тя се връща в Southwark, където ѝ е предложено наемане на социално жилище седемнадесет месеца по-късно, което е било в същия срок, който се предвижда за лица, чиито потребности се считат за приоритетни.

52. При тези обстоятелства Съдът намира, че различното третиране, на което е подложена жалбоподателката, е било обосновано и обективно оправдано от необходимостта да се разпределят по възможно най-справедлив начин редките социални жилища, налични в Обединеното кралство и легитимността на разпределянето по този начин, при който се отчита имиграционния статус на онези, които имат нужда от жилище. Според фактите в случая на жалбоподателката, ефектът от различното третиране не е непропорционален на преследваната легитимна цел. [...]

EU Qualification Directive, Член 31 (Достъп до жилищно настаняване)

Държавите-членки полагат грижи лицата, получили статут на бежанец или статут на субсидиарна закрила, да получат достъп до жилище при условия, равностойни на условията, приложими към гражданите на други трети страни, законно пребиваващи на тяхна територия.

Други договори се занимават с равните права на жилище за икономически мигранти.

Конвенция № 97 на МОТ за трудовата миграция, Член 6

1. Всяка членка, за която е в сила тази Конвенция поема да прилага без дискриминация по отношение на гражданство, раса, религия или пол към имигрантите, които са законно на нейната територия не по-малко благоприятно третиране от това, което прилага за своите граждани по следните въпроси:

(а) доколкото такива въпроси са уредени в закон или подзаконовни нормативни актове, или се контролират от административните органи -

(i) възнаграждение, включително семейни помощи, когато са част от възнаграждение, работни часове, платен отпуск, ограничения на надомна работа, минимална възраст за наемане на работа, чиракуване и обучение, работа на жени и работа на младежи;

(ii) членство в синдикати и ползване на облагите от колективното договаряне;

(iii) настаняване; [...]

5.5 Правни средства за защита

Както и за другите права Комитетът заключава, че въпросите за нарушенията могат да бъдат ефективно решавани, когато е налице съдебно или административно средство за защита. Във връзка с правото на жилище Комитетът предоставя неизчерпателен списък на примери, които потвърждават значението на жилището по отношение на другите човешки права.

КИСКП, Общ коментар №4, Правото на задоволително жилище (чл. 11 (1) от Пакта), UN Doc. E/1992/23

17. Комитетът разглежда многото съставни елементи на правото на задоволително жилище като такива, които трябва да съответстват на осигуряването на вътрешноправни средства за защита. В зависимост от правната система такива области трябва да включват, но не само: (а) съдебно обжалване, което цели да се предотвратят планирани изгонвания или унищожаване чрез издаване на съдебни обезпечителни заповеди; (b) съдебни производства, целящи обезщетение след незаконно изгонване; (c) жалби срещу незаконни действия, осъществени от или подкрепени от наемодатели (публични или частни), свързани с размера на наема, поддръжката на жилището и расова или други форми на дискриминация; (d) всякакви твърдения за дискриминация при разпределението и наличния достъп до жилищно настаняване; и (e) жалби срещу наемодатели относно нездравословни или незадоволителни жилищни условия. В някои правни системи също така би било подходящо да се изследва възможността за улесняване на колективни иски в ситуации, включващи значително повишени равнища на бездомност.

III. ПРАВОТО НА СОЦИАЛНА СИГУРНОСТ

Правото на социална сигурност е защитени в редица различни международни договори. Може да се твърди, че то формира част от правата на задоволителен жизнен стандарт. От друга страна, правото на социална сигурност също е специално защитено в член 9 МПИСКП.

Международен пакт за икономически, социални и културни права (МПИСКП), Член 9

Държавите - страни по този пакт, признават правото на всяко лице на социална сигурност, включително и на обществени осигуровки.

КИСКП, Общ коментар № 19, Правото на социална сигурност (чл. 9), UN Doc. E/C.12/GC/19

2. Правото на социална сигурност обхваща правото на достъп и запазване на помощи, в брой или в натура, без дискриминация, така че да се осигури защита наред с останалото от [...] (b) достъп до здравеопазване на неприемлива цена; (c) недостатъчно семейни помощи, особено за децата и възрастните зависими хора. [...]

12. Системата на социална сигурност следва да осигурява покритие на следните девет основни области на социална сигурност.

(a) Здравеопазване [...]

(f) Семейни и детски помощи

(g) Майчинство [...]

(h) Увреждания

(i) Преживели лица и сираци [...]

18. Семейните помощи са основни за осъществяване на правото на децата и възрастните зависими хора на защита по член 9 и 10 от Пакта. При отпускане на помощите Държавата-страна следва да отчита ресурсите и обстоятелствата на детето и лицата, които носят отговорност за грижата за детето или зависимия възрастен, както и други съображения, относими към молбата за помощи, подадена от или от името на детето или зависимия възрастен. Семейните и детските помощи, включително парични помощи и социални услуги, следва да се предоставят на семействата без дискриминация на забранени основания и обикновени покрива храна, облекло, жилище, вода и санитарни условия, или други права, където е уместно. [...]

В сравнение със средствата за съществуване, включително правото на храна, правото на социална сигурност не винаги е достъпно и налично за мигрантите. Много държави имат отделна система за новопристигналите мигранти и техните деца, за да се избегнат претенции за пребиваване. Най-общо тази практика е приета от международното право доколкото мигрантите получават поне средства за съществуване. Това означава, че за мигрантите нямат абсолютно право на достъп до схемата на социалните помощи.

КИСКП, Общ коментар № 19, Правото на социална сигурност (чл. 9), UN Doc. E/C.12/GC/19

37. Лицата, които не са граждани, следва да имат достъп до схемите за помощи без плащане на вноски, достъп до здравеопазване на приемлива цена и семейни помощи. Всякакви ограничения, включително период за признаване, трябва да е пропорционален и разумен. Всички лица, независимо от тяхното гражданство, пребиваване или имиграционен статус имат право на първична и спешна медицинска помощ.

38. Бежанците, лицата без гражданство и лицата, търсещи убежище, и други индивиди и групи в неравностойно положение и маргинализирани индивиди и групи, следва да бъдат равнопоставени при достъпа до схемите за обществено осигуряване без плащане

на вноски, включително разумен достъп до здравеопазване и семейни помощи, в съответствие с международните стандарти.

39. Вътрешно разселените лица не следва да бъдат подлагани на никаква дискриминация при упражняване на своето право на социална сигурност и Държавите-страни следва да предприемат проактивни мерки, за да осигурят равен достъп до схеми, например, като премахнат, където е приложимо, изискването за пребиваване и за отчитане при предоставяне на помощи или други свързани услуги на мястото на изместване. Вътрешните мигранти трябва да имат достъп до социална сигурност от мястото на пребиваване, регистрационната система на пребиваването не следва да ограничава достъпа до социално осигуряване за индивиди, които се местят в друга област, в която не са регистрирани. [...]

Както се спомена по-горе, мигрантите във всяка процедура за пребиваване може да не отговарят на критериите за „редовни“ социални помощи. Това обаче не означава, че те могат да бъдат оставени да се грижат сами за себе си:

КИСКП, [Общ коментар № 19](#), Правото на социална сигурност (чл. 9), UN Doc. E/C.12/GC/19

Съществени задължения

59. Държавите-страни имат съществено задължение да осигурят задоволяването поне на минимални основни равнища на всяко от правата, прогласени в Пакта. Това изисква Държавата-страна:

(а) Да осигурява достъп до схемата за обществено осигуряване, която осигурява минимално основно равнище на помощи за всички индивиди и семейства, които ще има дадат възможност да придобият поне основно здравеопазване, базисен подслон и жилище, вода и санитарни условия, храна и най-основните форми на образование. [...]

1. Защита на правото на социална сигурност чрез правото на собственост

Дела, в които съдилищата се занимават с въпроса за социалните помощи за мигранти обикновено се фокусират върху дискриминацията на основание пребиваване или националност. Това произтича от факта, който по-горе се обсъжда във връзка с недопускането на дискриминация, че Държавите могат да изберат да имат или да нямат схема за социални помощи. След като веднъж са установили такава обаче, тя следва да се прилага по недискриминационен начин. По делото *Gaugusuz срещу Австрия*, ЕСПЧ решава по случай, касаещ спешна помощ.

Решение от 16 септември 1996 г. по дело [Gaugusuz срещу Австрия](#), Жалба № 17371/90

40. В настоящия случай не се спори, че жалбоподателят не е отговарял на това изискване; отказът да му се предостави спешна помощ е основано изключително на установяването, че той не е имал австрийско гражданство и не е попадал в нито една от категориите, изключващи това изискване (виж параграфи 11 и 13 по-горе).

41. Съдът счита, че правото на спешна помощ – доколкото се дава по приложимото законодателство – е имуществено право за целите на Член 1 от Протокол №1 (П1-1). Тази разпоредба (П1-1), следователно, е приложима, без да е необходимо да се разчита само на връзката между правото на спешна помощ и задължението да се плащат „данъци и осигуровки“. Съответно след като на жалбоподателя е отказана спешна помощ на основание разграничението по член 14 (чл.14), а именно неговото гражданство, тази разпоредба е също приложима [...]

46. Съдът отбелязва на първо място, че Г-н Gaugusuz е законно пребиваващ в Австрия и е работил там през определени периоди от време (виж параграф 10 по-горе), като

плаща осигуровки към фонд за осигуряване на безработица по същия начин както и австрийските граждани.

47. Съдът отбелязва, че отказът на властите да му предоставят спешна помощ е основан изключително на факта, че няма австрийско гражданство, както се изисква по раздел 33 (2) (а) от Закона за осигуряване за безработица от 1977 г. (виж параграф 20 по-горе).

48. В допълнение не се спори, че жалбоподателят не отговаря на другите законови изисквания за предоставяне на въпросната социална помощ. Съответно той е бил в същата ситуация като австрийските граждани по отношение на това право.

49. Разбира се, раздели 33 и 34 от Закона за осигуряване за безработица от 1977 г. (виж параграф 20 по-горе) установява определени изключения от изискването за гражданство, но жалбоподателят не попада в нито една от релевантните категории.

50. Съдът следователно намира изложените от Австрийското правителство аргументи за неубедителни. Счита, както Комисията, че различието в третирането на австрийски и неавстрийски граждани, по отношение на правото на спешна помощ, на което е жертва Г-н Gaugusuz, не се основава на „обективно и разумно обосноваване“. [...]

В делото *Koua Poirrez срещу Франция*, ЕСПЧ решава по казус, в който помощ е отказана на основание гражданство. Помощта се счита за имуществено право, което от своя страна прави възможно съдът да оцени дали отказът на основание гражданство е забранено основание за дискриминация.

Решение от 30 септември 2003 г. по дело [Koua Poirrez срещу Франция](#), ЕСПЧ, Жалба № 40892/98

47. В настоящия случай Съдът отбелязва на първо място, че жалбоподателя е законно пребиваващ във Франция, където е получавал минимални социални помощи, които не са свързани с изискване за гражданство. Припомня, че отказът на националните власти да му предоставят въпросната помощ се основава изключително на факта, че той няма необходимото гражданство, което е предпоставка за получаване на помощта по Член L. 821-1 на Кодекса за социално осигуряване, приложим по това време.

48. В допълнение, не се установява, или дори твърди, че жалбоподателят не отговаря на другите законови изисквания за предоставяне на въпросната социална помощ. В тази връзка Съдът може само да отбележи, че жалбоподателят е получавал помощта ААН след като законът от 11 май 1998 г. премахва изискването за гражданство. Следователно, той е бил в сходна ситуация с френските граждани или граждани на държави, с които е имало реципрочна спогодба по отношение на правото за получаване на помощта. Съдът отбелязва, че Касационният съд също е приел, че отказът да се предостави допълнителната помощ, която се заплаща от Фонда за национална солидарност, само на основание чуждо гражданство, на молител, пребиваващ във Франция, който е получавал пенсия за инвалидност по Френска схема, нарушава Член 14 от Конвенцията и член 1 от Протокол №1 (виж параграф 26 по-горе).

49. Следователно Съдът намира, че аргументите, представени от Правителството, са неубедителни. Различието в третирането по отношение на правото на социални помощи между френски граждани или граждани на държава, с която е подписана реципрочна спогодба, и други чуждестранни граждани, не се основава на никакъв „обективно и разумно обосноваване“ (Виж, обратно, Решение от 18 февруари 1991 г, по дело *Moustaquim срещу Белгия*, Серии А №193, с. 20, § 49). Въпреки това към момента на настъпване на фактите Франция не е била обвързана с реципрочна спогодба с Бряг на слоновата кост, с ратифициране на Конвенцията тя поема задължение да осигури „всички в нейната юрисдикция“, какъвто безспорно е жалбоподателят, да имат правата и свободите по Раздел I от Конвенцията (Виж *Gaugusuz*, цитирано по-горе, с. 1143, § 51).

50. Следва, че има нарушение на член 14 от Конвенцията във връзка с член 1 от Протокол №1 [...]

2. Защита на правото на социална сигурност чрез правото на семеен живот

В дело относно детски помощи ЕСПЧ разглежда различно третиране на различни категории чужденци в нарушение на принципа за недопускане на дискриминация.

Решение от 25 октомври 2005 г. по дело [Niedzwiecki срещу Германия](#), ЕСПЧ, Жалба № 58453/00,

31. Като отпуската детски помощи Държавите могат да демонстрират своето зачитане на семейния живот по смисъла на Член 8 от Конвенцията; следователно, помощите попадат в обхвата на тази разпоредба [...]. Следователно, член 14 във връзка с член 8 е приложим.

32. Според практиката на Съда, различието в третирането е дискриминационно за целите на Член 14 от Конвенция, ако „няма обективно и разумно обосноваване“, т.е. ако не преследва „легитимна цел“, или ако няма „обосновано отношение на пропорционалност между използваните средства и поставената цел“. Договарящите се държави разполагат с определена свобода на преценка дали и до каква степен различията на иначе сходни ситуации оправдават различно третиране (Виж, наред с други източници, Willis, горесцитирано, § 39).

33. [...] Както Федералния конституционен съд не вижда достатъчно основания, които да обосновават различно третиране по отношение на детските помощи за чужденци, които имат стабилно разрешение за пребиваване, от една страна, и тези които няма, от друга. Следователно, има нарушение на член 14 във връзка с член 8 от Конвенцията. [...]

По отношение на помощите за майчинство ЕСПЧ решава, че не следва да се прави разграничение на основата на гражданството на родителя.

Решение от 31 март 2009 г. по дело [Weller срещу Унгария](#), ЕСПЧ, Жалба № 44399/05

37. Съдът отбелязва, че от съответните разпоредби на закона следва, че семейство с деца на унгарска майка и баща чужденец има право на помощи за майчинство. Не е такава обаче ситуацията на втория и третия жалбоподатели, в която бащата е унгарец, а майката – чужденка. Следователно, на основание това различие, за тях е имало пречка да се възползват от тази помощ.

38. Съдът не намира разумно оправдание за тази практика. Счита, че правото на помощ за семейството по Раздели 1 и 2 от закона не може да зависи от това кой от двамата биологически родители на детето е унгарски гражданин. Съдът би добавил, че не е относимо това, че от 1 януари 2008 г майката на жалбоподателите придобива правото на помощта при същите условия както и унгарските граждани, защото към този момент тя е загубила възможността да я получава, тъй като молбата е трябвало да бъде подадена в рамките на 180 дни от раждане на детето и не можела да се подава с обратно действие.

39. В обобщение, тъй като Правителството не е представило убедителни аргументи, за да оправдае изключването на втория и третия жалбоподател от въпросната помощ, Съдът заключава, че това различие в третирането, представлява дискриминация. [...]

В множество случаи ЕСПЧ установява, че правото на зачитане на семейния живот може да изисква даване на достъп на родителите до социални помощи, дори и обикновено да не отговаря на критериите.

Решение от 6 октомври 2015 г. по дело [N.P. срещу Република Молдова](#), ЕСПЧ, Жалба № 58455/13

79. Освен това няма индикация съдебните органи да са анализирали в дълбочина степента, в която недостатъците в отглеждането на детето са довели до неспособността и нежеланието на жалбоподателката да предоставя необходимата грижа в сравнение с нейните финансови затруднения, на които тя се е позовала във вътрешното производство, и които е можело да бъдат преодолені със съответна финансова и социална помощ и ефективно консултиране. [...]

80. Ролята на Съда не е да определя дали насърчаването на единството на семейството в този случай дава на жалбоподателката право на достатъчен жизнен стандарт за публична сметка. Това обаче е въпрос, който следва да бъде обсъдено от съответните публични органи, и впоследствие, в съдебното производство. Няма доказателства в делото такива въпроси въобще да са били обсъждани от органите или от съдилищата.

81. [...] Съдът намира, че получаване на информация в това отношение е било необходимо според вътрешното право (виж параграфи 37 и 40 по-горе) и би било съществено при преценката дали властите са изпълнили своето задължение по Конвенцията да насърчават единството на семейството и дали са изследвали достатъчно ефективността на алтернативи, които не стигат толкова далеч, преди да разделят детето от жалбоподателката като отнемане на родителски права. [...]

3. Деца на мигранти без документи

Група деца, която заслужава отделно да бъде спомената – са децата на мигранти без документи. Тези деца може и да имат гражданство на Държавата, но са изключени от социални помощи и социална сигурност заради статута на пребиваване на техните родители. Това може да бъде пряко, ако, например, всички помощи се предоставят на родителят, или непряко, ако на родителя не е позволено да получава доход, което ще засегне детето. Първият въпрос е обсъждан по-рано в контекста на непряката дискриминация. Вторият въпрос често се свързва с въпроси, отнасящи се до пребиваването.

СЕС се занимава с въпроса за пребиваване на деца с гражданство на ЕС в множество дела. В делото *Zambrano срещу Office national de l'emploi (ONEm)* съдът поддържа, че (незаконно пребиваващ) родител на гражданин на ЕС следва да получи разрешение да работи, ако обратното би означавало гражданинът на ЕС да напусне територията на ЕС.

Решение на Съда от 8 март 2011 г., [Gerardo Ruiz Zambrano срещу Office national de l'emploi \(ONEm\)](#), СЕС, Дело С-34/09

40. Член 20 ДФЕС предвижда, че всяко лице, което притежава гражданство на държава членка, е гражданин на Съюза [...]. Тъй като става въпрос за белгийско гражданство, условията за придобиването на което са от компетентността на въпросната държава членка [...], второто и третото дете на жалбоподателя по главното производство безспорно се ползват от този статут [...].

41. Както Съдът нееднократно е отбелязвал, статутът на гражданин на Съюза е предвиден да бъде основният статут на гражданите на държавите членки [...].

42. При тези условия член 20 ДФЕС не допуска национални мерки, които водят до лишаване на гражданите на Съюза от възможността действително да се ползват от най-съществената част от правата, които статутът им на граждани на Съюза им предоставя (вж. в този смисъл посоченото по-горе Решение по дело *Rottmann*, точка 42).

43. Именно до това биха довели обаче отказът да се предостави право на пребиваване на лице, което е гражданин на трета държава, в държавата членка, където пребивават неговите малки деца, които са граждани на посочената държава членка и на които то поема издръжката, както и отказът да се предостави на това лице разрешително за работа.

44. Всъщност трябва да се приеме, че вследствие на такъв отказ да се предостави право на пребиваване споменатите деца, граждани на Съюза, би трябвало да напуснат

територията на Съюза, за да придружат родителите си. По същия начин, ако на такова лице не се предостави разрешително за работа, съществува опасност то да не разполага със средствата, необходими за задоволяване на собствени му нужди и на нуждите на неговото семейство, вследствие на което децата му, граждани на Съюза, също би трябвало да напуснат територията на Съюза. При такива условия споменатите граждани на Съюза фактически няма да имат възможност да упражняват най-съществената част от правата, които статутът им на граждани на Съюза им предоставя.

45. Поради това на поставените въпроси следва да се отговори, че член 20 ДФЕС трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска държава членка, от една страна, да откаже на гражданин на трета държава, който поема издръжката на малките си деца, граждани на Съюза, правото на пребиваване в държавата членка, където последните пребивават и чиито граждани са, и от друга страна, да откаже да предостави на посочения гражданин на трета държава разрешително за работа, тъй като такива решения биха лишили споменатите деца от възможността действително да се ползват от най-съществената част от правата, свързани със статута им на граждани на Съюза. [...]

В по-скорошно решение СЕС допълва, че на лицето, което действително упражнява родителските права, следва да бъде позволено да пребивава с гражданин на ЕС, независимо от участието на другия (законно пребиваващ) родител.

Решение на Съда от 10 октомври 2013 г., *Adzo Domyo Alokpa, Jarel Moudoulou, Eja Moudoulou срещу Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*, СЕС, Дело С-86/12

30. В случая запитващата юрисдикция следва да провери дали децата на г-жа Алокпа отговарят на условията по член 7, параграф 1 от Директива 2004/38 и дали съответно имат право на пребиваване в приемащата държава членка на основание член 21 ДФЕС. По-конкретно, тази юрисдикция трябва да провери дали посочените деца сами по себе си или благодарение на майка си притежават достатъчно средства и пълно здравно застрахователно покритие по смисъла на член 7, параграф 1, буква б) от Директива 2004/38. [...]

33. В този смисъл, ако констатира, че член 21 ДФЕС не е пречка на г-жа Алокпа да бъде отказано право на пребиваване на люксембургска територия, запитващата юрисдикция трябва наред с това да провери дали все пак не би могло по изключение да ѝ бъде предоставено това право, тъй като в противен случай би било накърнено полезното действие на притежаваното от нейните деца гражданство на Съюза, доколкото в резултат от отказа децата биха се оказали фактически принудени да напуснат територията на Съюза като цяло и по този начин биха били лишени от възможността действително да упражняват най-съществената част от правата, които им предоставя посоченият статут.

34. В това отношение, както посочва генералният адвокат в точки 55 и 56 от заключението си, като майка на Jarel и Eja Moudoulou и като единственото лице, което действително упражнява родителските права по отношение на тези деца от раждането им, г-жа Алокпа би могла да получи право да ги придружава и да пребивава с тях на френска територия.

35. Оттук следва, че по принцип не би могло като последица от отказа на люксембургските власти да предоставят право на пребиваване на г-жа Алокпа децата ѝ да се окажат принудени да напуснат територията на Съюза като цяло. Запитващата юрисдикция обаче следва да провери дали това наистина е така предвид всички обстоятелства по спора в главното производство. [...]

Докато в делото *Zambrano* и *Alokpa* съдът решава, че няма зависимост от публичните услуги, съдебното решение по делото *Secretary of State of the Home Department срещу NA* следва заключението на Генералния адвокат, според което проверката дали лицето притежава достатъчно средства не изключва доходи от помощи.

Заклучение на Генералния адвокат Wathelet по делото [Secretary of State for the Home Department срещу NA](#), СЕС, Дело С 115/15

87. В решение Alokpa и Moudoulou (С-86/12, ЕУ:С:2013:645) Съдът припомня, че когато гражданин на Съюза е роден в приемащата държава членка и не е упражнявал правото си на свободно движение, изразът „притежават достатъчно средства“, използван в член 7, параграф 1, буква б) от Директива 2004/38 и обуславящ законосъобразността на пребиваването над три месеца, „трябва да се тълкува в смисъл, че е достатъчно гражданите на Съюза да имат такива средства на свое разположение, без тази разпоредба ни най-малко да поставя изисквания относно произхода на средствата, които всъщност могат да са предоставени в частност от гражданина на трета държава, родител на тези малки деца, граждани на Съюза“.

88. От тази констатация произтича трайна съдебна практика, според която, „ако член 21 ДФЕС и Директива 2004/38 предоставят право на пребиваване в приемащата държава членка на малко дете, което е гражданин на друга държава членка и отговаря на условията по член 7, параграф 1, буква б) от тази директива, същите тези разпоредби позволяват на родителя, който действително упражнява родителските права по отношение на това дете, да пребивава с него в приемащата държава членка“.

89. Наистина, „ако на родителя, гражданин на държава членка или на трета държава, който действително упражнява родителските права по отношение на гражданин на Съюза, ненавършил пълнолетие, не бъде позволено да пребивава с този гражданин на Съюза в приемащата държава членка, това напълно би лишило от полезно действие правото на пребиваване на гражданина на Съюза, като се има предвид, че упражняването на правото на пребиваване от малко дете винаги предполага [правото на] това дете да бъде придружавано от лицето, което действително упражнява родителските права по отношение на него, и съответно това лице да може да живее с него в приемащата държава членка по време на пребиваването му“.

90. Тъй като фактическата обстановка в спора по главното производство е сходна, не съзирам причина за отклонение от тази постоянна съдебна практика и от последицата, че запитващата юрисдикция следва да провери дали децата на NA отговарят на условията по член 7, параграф 1 от Директива 2004/38 и дали съответно имат право на пребиваване в приемащата държава членка на основание член 21 ДФЕС.

91. Следователно става въпрос „[п]о-конкретно, [...] да [се] провери дали посочените деца сами по себе си или благодарение на майка си притежават достатъчно средства и пълно здравно застрахователно покритие по смисъла на член 7, параграф 1, буква б) от Директива 2004/38“. [...]

ЕСПЧ приема подобен подход към правото на пребиваване в контекста на зависимостта с помощите:

Решение от 3 октомври 2014 г. по дело [Jeunesse срещу Нидерландия](#), ЕСПЧ, Жалба № 12738/10

119. Предвид това, че жалбоподателката се грижи ежедневно за децата, очевидно е, че техните интереси най-добре се постигат като не се смущават настоящите обстоятелства чрез принудително преместване на тяхната майка от Нидерландия в Суринам или чрез разрушаване на тяхната връзка при бъдеща раздяла. [...] Жалбоподателката, която е майка и домакин – е родителят, който действително и постоянно упражнява родителските права върху децата, които са дълбоко свързани с Нидерландия, на която те, както и техния баща, са граждани. Материалите по делото не разкриват пряка връзка между децата на жалбоподателката и Суринам, държава, в която никога не са били.

120. При изследването дали е имало непреодолими пречки за жалбоподателката и нейното семейство да се установят в Суринам, националните власти вземат предвид

донякъде положението на децата на жалбоподателката [...]. Съдът обаче счита, че те не успяват да изпълнят необходимото в такива случаи и [...] следва да заключи, че не е отдадено достатъчно значение на най-добрия интерес на децата на жалбоподателката при решението на националните власти да откажат молбата на жалбоподателката за постоянно пребиваване.

121. Централният въпрос в това дело е дали, предвид свободата на преценка по имиграционни въпроси, която имат Държавите, е постигнат справедлив баланс между конкуриращите се засегнати интереси, а именно личните интереси на жалбоподателката, нейния съпруг и нейните деца да поддържат семеен живот в Нидерландия, от една страна, и от друга страна, интересите на обществения ред на Държавата отговорник за контрол върху имиграцията. Предвид обстоятелствата по делото, съмнително е дали общите съображения на имиграционната политика сами по себе си могат да бъдат разглеждани като достатъчна обосноваване да се откаже на жалбоподателката пребиваване в Нидерландия. [...]

След произнасяне по делото *Zambrano* (цитирано по-горе) холандските власти прилагат стриктна проверка, с която позволяват само на родителя, който отговаря за ежедневната грижа на децата пребиваване, ако другият родител не може да поеме тази роля. Редица дела по отказ да се предоставят различни помощи водят до преюдициално запитване през 2015 г. на Апелативен съд по дела в областта на социалното осигуряване и публичната служба, Нидерландия, до Съда на справедливостта на ЕС за прилагането на тази стриктна проверка. Съдът потвърждава международния стандарт, че интересът на детето следва да е първостепенно съображение:

Решение на Съда от 10 май 2017 г. по дело [Chavez-Vilchez и други срещу Нидерландия](#), СЕС, Дело С-133/15

73. С третия си преюдициален въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да установи дали член 20 ДФЕС трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска държава членка да постави правото на пребиваване на нейна територия на гражданин на трета държава, родител на лице, което не е навършило пълнолетие, гражданин на тази държава членка, за което ежедневно и действително се грижи, в зависимост от задължението посоченият гражданин да докаже, че другият родител, гражданин на посочената държава членка, не е в състояние ежедневно и действително да се грижи за детето.

74. Според нидерландското правителство съгласно признатия в правото на Съюза общ принцип, че лицето, което се позовава на дадени права, трябва да докаже, че тези права са приложими към неговото положение (вж. в този смисъл решения от 8 май 2013 г., *Alarape и Tijani*, С-529/11, ЕУ:С:2013:290, т. 38 и от 16 януари 2014 г., *Reyes*, С-423/12, ЕУ:С:2014:16, т. 25—27), жалбоподателите в главното производство носят доказателствената тежест за съществуването на право на пребиваване, произтичащо от член 20 ДФЕС. Те следва да докажат, че поради обективни пречки, които препятстват родителя, гражданин на Съюза, действително да се грижи за детето, то до такава степен зависи от родителя, гражданин на трета държава, че непризнаването на право на пребиваване на последния би имало за последица принуждаването на детето фактически да напусне територията на Съюза.

75. В това отношение следва да се отбележи, че в случай че гражданин на трета държава, който е родител на лице, което не е навършило пълнолетие, гражданин на държава членка, за което ежедневно и действително се грижи, иска компетентните органи на тази държава членка да му признаят производно право на пребиваване на основание член 20 ДФЕС, той следва да представи доказателства, които позволяват да се прецени дали са изпълнени условията за прилагане на посочения член, по-специално доказателства, установяващи, че решение, с което се отказва правото на пребиваване на родител, гражданин на трета държава, би лишило детето от ефективното упражняване на съществената част от правата, свързани със статута на граждани на Съюза, принуждавайки го да напусне територията на Съюза като цяло.

76. Както обаче посочва Европейската комисия, макар по принцип родителят, гражданин на трета държава, да трябва да представи доказателства, за да докаже, че черпи право на пребиваване от член 20 ДФЕС, по-специално доказателства, с които се установява, че ако се откаже пребиваване, детето би било принудено да напусне територията на Съюза, при преценката на условията, необходими за да се ползва този гражданин от правото на пребиваване, компетентните национални органи трябва да следят прилагането на националната правна уредба относно доказателствената тежест като разглежданата в споровете по главното производство да не накърнява полезното действие на член 20 ДФЕС.

77. Така прилагането на такава национална правна уредба относно доказателствената тежест не освобождава органите на съответната държава членка от задължението въз основа на представените доказателства от страна на гражданина на трета държава да направят необходимите проверки, за да установят къде живее родителят, гражданин на посочената държава членка, и за да проверят, от една страна, дали той действително може и е готов сам да поеме ежедневната и действителна грижа за детето, и от друга страна, дали между детето и родителя, гражданин на трета държава, съществува отношение на зависимост от такова естество, че решение, с което на последния се отказва да се предостави право на пребиваване, би лишило детето от ефективно упражняване на най-съществената част от правата, свързани с неговия статут на гражданин на Съюза, принуждавайки го да напусне територията на Съюза като цяло.

IV. ПРАВОТО НА НАЙ-ДОБРОТО ПОСТИЖИМО СЪСТОЯНИЕ НА ЗДРАВЕ

Мигрантите се изправят пред предизвикателства във връзка с правото на здраве. По редица причина мигрантите може да се окажат изключени от регулярната система за здравеопазване. Това може да доведе до това те да имат достъп до спешна медицинска помощ, но не и до превантивна грижа. Това разграничение засяга още повече уязвимите мигранти, каквито са децата. Мигрантите-бежанци или които търсят убежище, чисто имат по-сериозни медицински проблеми, свързани с травма и продължителни периоди без ефективно медицинско лечение. Това оказва въздействие върху необходимостта от достъп до надлежна медицинска грижа чрез системите за здравеопазване.

Макар и да нямат право да бъдеш здрав, правото на здраве е основно за оцеляването на човешкото същество. КИСКП описва правото на здраве в Общ коментар №14:

КИСКП, [Общ коментар № 14](#), Правото на най-доброто постижимо състояние на здраве (Член 12 от Международния пакт за икономически социални и културни права), UN Doc. E/C.12/2000/4

3. Правото на здраве е тясно свързано и зависи от реализацията на други човешки права, които се съдържат в международния Бил на правата, включително правото на храна, жилище, образование, човешко достойнство, живот, недопускане на дискриминация, равенство, забраната срещу изтезания, лична неприкосновеност, достъп до информация и свободите на сдружаване, събрания и движение. Тези и други права и свободи са свързани с неразделни елементи от правото на здраве.

4. [...] [П]озоваването в член 12.1 от Пакта на „най-добрия постижимо състояние на физическо и психическо здраве“ не е ограничено до правото на здравеопазване. Обратното историята на съставяне и изричното формулиране на член 12.2 показват, че правото на здраве обхваща широк крът социално-икономически фактори, които създават условия, в които хората могат да водят здравословен живот, и се простира до основополагащи фактори на здравето, каквито са храната и храненето, жилището, достъпа на безопасна, питейна вода и адекватни санитарни и безопасни условия на труд, и здравословна околна среда. [...]

8. Правото на здраве не се разбира като право да бъдеш здрав. [...]

Задълженията, които КИСКП описва по отношение на децата, се простират до профилактика и лечение, тъй като децата трябва да могат да се развият. Лечение само при спешна медицинска помощ не е достатъчно.

КИСКП, [Общ коментар № 14](#), Правото на най-доброто постижимо състояние на здраве (член 12 от Международния пакт за икономически социални и културни права), UN Doc. E/C.12/2000/4

22. Член 12.2 (а) очертава необходимостта да се вземат мерки за намаляване на детската смъртност и насърчаване на здравословното развитие на бебетата и децата. Следващи международни инструменти в областта на правата на човека признават, че децата и младежите имат правото да се възползват от най-доброто постижимо състояние на здраве и достъп до заведения за лечение на болести. Конвенцията за правата на детето изисква от Държавите да осигуряват достъп до основни здравни услуги за детето и неговото или нейното семейство, включително, пренатална и постнатална грижа за майките. Конвенцията свързва тези цели с осигуряването на достъп до информация, подходяща за деца, относно профилактика и промоцията на здраве, и подкрепя за семействата и общностите при осъществяване на тези практики. Прилагането на принципа за недопускане на дискриминация изисква момичетата, както и момчета, да имат равен достъп до достатъчно храна, безопасна среда, услуги за физическо и психическо здраве.

[...]

23. Държавите-страни следва да осигуряват безопасна и подкрепяща среда за младежи, която осигурява възможност да участват в решения, които засягат тяхното здраве, изграждат житейски умения, придобиват подходяща информация, получават консултации и обсъждат избори за здравословно поведение, които да правят. Осъществяването на правото на здраве на младежите зависи от развитието на здравеопазване с благоприятни условия за младежите, което защита конфиденциалността и уединението, и включва подходящи сексуални и репродуктивни здравни услуги.

24. Във всички политики и програми, които целят да гарантират правото на здраве на децата и младежите, техният най-добър интерес следва да е първостепенно съображение. [...]

Също по отношение на правото на здраве КИСКП описва минималните съществени задължения:

КИСКП, [Общ коментар № 14](#), Правото на най-доброто постижимо състояние на здраве (член 12 от Международния пакт за икономически социални и културни права), UN Doc. E/C.12/2000/4

43. В [Общ коментар № 3](#) Комитетът потвърждава, че държавите-страни имат съществено задължение да осигуряват постигане най-малко на минимално основно равнище на всяко от правата, прогласени в Пакта, включително основна първична здравна грижа. [...] тези съществени задължения включват поне следните задължения:

- (а) Да гарантират правото на достъп до здравни заведения, стоки и услуги по недискриминационен начин, особено за уязвими или маргинализирани групи;
- (б) Да гарантират достъп до минимална основна храна, която е хранително адекватна и безопасна, и премахване на глада за всички;
- (с) Да осигурят достъп до основен подслон, жилище и санитарни условия, достатъчни доставки на безопасна и питейна вода;
- (д) Да предоставят основни лекарства, както са определени в съответната Програма за действие за основните лекарства на СЗО;
- (е) Да осигурят справедливо разпределение на всички здравни заведения, стоки и услуги;

44. Комитетът също така потвърждава, че следните са сравнително приоритетни задължения:

- (a) Да осигури репродуктивни, услуги за майките (пренатални и постнатални) и здравеопазване за деца;
- (b) Да осигурява имунизации срещу основните инфекциозни болести, които се появяват в общността;
- (c) [...]

Право на здраве: недопускане на дискриминация

От това описание е ясно, че правото на здраве не е самостоятелно право. Правото на здраве е тясно свързано с другите човешки права и следва да се прилага без дискриминация:

КИСКП, [Общ коментар № 14](#), Правото на най-доброто постижимо състояние на здраве (член 12 от Международния пакт за икономически социални и културни права), UN Doc. E/C.12/2000/4

11. Комитетът тълкува правото на здраве, дефинирано в член 12.1, като включващо право, което се простира не само до навременна и подходяща здравна грижа, но и също така да основополагащи фактори за здраве, каквито са достъпа до безопасна и питейна вода и адекватни санитарни условия, достатъчно доставяне на безопасна храна, хранене и жилище, здравнословни условия на труд и на околна среда, и достъп до здравно образование и информация, включително за сексуалното и репродуктивно здраве. [...]

18. По силата на член 2.2 и член 3 Пактът указва, че всякаква дискриминация в достъпа до здравеопазване и основополагащите фактори за здраве, както и до средствата и правата за тяхното ползване, на основание раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други убеждения, национален или социален произход, рождение, физически или умствени увреждания, здравен статус (вкл. HIV/СПИН), сексуална ориентация и граждански, политически, социален или друг статус, което е с цел или води до премахване или увреждане на равното ползване или упражняване на правото на здраве. [...]

19. По отношение на правото на здраве, следва да се подчертае равенството в достъпа до здравеопазване и здравни услуги. Държавите имат специално задължение да осигуряват онези, които нямат достатъчно средства с необходимите здравни осигуровки и здравни заведения, и да предотвратят всякаква дискриминация на международно забранени основания в осигуряването на здравеопазване и здравни услуги, особено по отношение на съществените задължения по правото на здраве. [...]

34. По-специално Държавите са длъжни да зачитат правото на здраве като наред с останалото се въздържат от отказ или ограничаване на равен достъп на всички лица, включително затворници, задържани, малцинства, лица, търсещи убежище или незаконни имигранти, до превантивни, лекуващи и палиативни здравни услуги; да се въздържат и да прилагат дискриминационни практики като политика на държавата. [...]

ЕКСП в своята по-ранна практика решава, че е в нарушение на ЕСХ да се разграничава достъпа до здравеопазване между два типа на мигрантски статус на деца. Това дело е и първото, в което ЕКСП разширява обхвата на защита на Анекса към ЕСХ, за да включи децата мигранти без документи. По-късно това се потвърждава в делото на *DCI срещу Нидерландия* и по отношение на възрастните в *СЕС срещу Нидерландия (дела, цитирани на стр. 10, 18, 22, 23)*.

[FIDH срещу Франция](#), Европейски комитет за социални права, Жалба № 14/2003, Решение от 8 септември 2004 г.

29. Така Хартата следва да се тълкува, така че да се изпълват с живот и значение основните социални права. Следователно, наред с това, че ограниченията на права следва да се четат ограничително, т.е. разбираани по начин, който да запазва непокътната същност на правото, и да постига цялостната цел на Хартата.

30. По отношение на настоящата жалба Комитетът трябва да реши как ограничението в Апендикса следва да се чете, с оглед основната цел на Хартата, дефинирана по-горе. Ограничението се прикрепя към широк кръг права в Членове 1-17 и им оказва различно въздействие. В обстоятелствата в този конкретен случай, то засяга право от фундаментално значение за индивида, доколкото е свързано със самото право на живот и се простира до самото достойнство на човешкото същество. Освен това рестрикцията в този случай засяга неблагоприятно децата, които са изложени на риска да не получат медицинско лечение. [...]

32. Комитетът смята, че законодателство или практика, която отрича правото на медицинска помощ за чужди граждани на територията на държава-страна, дори ако те са там незаконно, противоречи на Хартата. [...]

35. По отношение на член 17 Комитетът припомня, че някои разпоредби на ревизираната Харта гарантират правата на децата и младежите. [...]

36. Член 17 от ревизираната Харта е допълнително пряко вдъхновена от Конвенцията на ООН за правата на детето. Тя защитава по общ начин правото на грижа и помощ за децата и младежите, включително непридружените лица, ненавършили пълнолетие. Още Комитетът отбелязва, че:

- a) медицинската помощ за горната целева група във Франция е ограничена до ситуации, които включват непосредствена заплахата за живота;
- b) децата на незаконните имигранти са допускани само до схема на медицинска помощ след определено време.

37. Поради тези причини Комитетът счита, че ситуацията не е съвместима с член 17. [...]

Както се спомена по-горе ИСК права на мигрантите често са взаимосвързани с проблеми с правото на пребиваване. Такъв е случаят и с медицинското лечение в делото на *N. срещу Обединеното кралство*. ЕСПЧ е изправен пред въпроса дали по-малко ефективно медицинско лечение в държавата по произход дава право на мигрант на пребиваване в Обединеното кралство. Заключение от това дело (и други дела) е, че липсата на ефективно медицинско лечение по принци не създава право на пребиваване (или не предотвратява принудителното връщане).

Решение от 27 май 2008 г. по дело *N. срещу Обединеното кралство*, ЕСПЧ, Жалба № 26565/05

42. [...] Фактът, че обстоятелствата на жалбоподателя, включително очакваната продължителност на живота, биха били значително намалени, ако той бъде преместен от Договарящата държава, не е достатъчен сам по себе си, за да доведе до нарушение на Член 3. Решението за преместване на чужденец, който страда от сериозно умствено и физическо заболяване до страна, в която заведенията за лечение на тази болест са по-низши до тези в Договарящата Държава може да повдигне въпрос по Член 3, но само в много изключителен случай, в който хуманитарните основания срещу преместването са непреодолими. [...]

44. [...] Напредъкът на медицинската наука заедно със социалните и икономически различия между страните водят до това, че равнището на лечение в Договарящата Държава и в страната по произход могат да се различават значително. Макар и да е необходимо предвид фундаменталното значение на Член 3 в системата на Конвенцията за Съда да запази степен на гъвкавост, за да предотвратява експулсиране в много изключителни случаи, Член 3 не поражда задължение за Договарящата държава да облекчава такива несъответствия чрез осигуряване на безплатна и неограничена здравна помощ на всички чужденци без право да останат в нейната юрисдикция. Да се установи обратното би поставило прекалено голяма тежест върху Договарящите Държави. [...]

V. ПРАВОТО НА ОБРАЗОВАНИЕ

Правото на образование се появява както в международните договори за граждански и политически права, така и в тези относно икономически, социални и културни права. Макар договорите да се различават в начина, по който правото на образование е описано, елементите на безплатен достъп до образование и избор на училище от страна на родителите присъстват във всички.

Международен пакт за икономически, социални и културни права (МПИСКП), Член 13

1. Държавите - страни по този пакт, признават на всяко лице правото на образование. Те приемат, че образованието трябва да бъде насочено към пълното развитие на човешката личност и на съзнанието за нейното достойнство, както и да засили зачитането на човешките права и основни свободи. Те приемат освен това, че образованието трябва да дава възможност на всички лица да играят полезна роля в едно свободно общество, да насърчава разбирателството, търпимостта и приятелството между всички народи и нации за поддържането на мира.

2. Държавите - страни по този пакт, признават, че да се постигне пълното осъществяване на това право:

- а) основното образование трябва да бъде задължително, безплатно и достъпно за всички;
- б) средното образование в различните му форми, включително техническото и професионалното образование, трябва да се направи общодостъпно с всички подходящи средства и по-специално с постепенното въвеждане на безплатното образование; [...]

3. Държавите - страни по този пакт, се задължават да зачитат свободата на родителите и в съответните случаи на законните настойници, да избират за своите деца училища извън тези, създадени от официалните власти, но които са съобразени с минимума образователни изисквания, установени или одобрени от държавата, и да осигуряват религиозното и моралното възпитание на своите деца съобразно собствените си убеждения.
[...]

Конвенция за правата на детето (КПД), Член 28

1. Държавите – страни по Конвенцията, признават правото на детето на образование и с оглед на осъществяването на това право във все по-голяма степен и при еднакви възможности те по-специално трябва:

- а) да направят началното образование задължително и безплатно за всички;
- б) да насърчават развитието на различни форми на средно образование, включително общо и професионално образование, като ги направят достъпни и на разположение за всяко дете и вземат подходящи мерки, като въвеждането на безплатно образование и предоставяне на финансова помощ в случай на необходимост;
- в) да направят висшето образование достъпно за всички на основата на способностите и с всички подходящи средства;
- г) да направят образователната информация и тази за професионално обучение и ориентация налична и достъпна за всички деца;
[...]

Прокотол №1 към Европейската конвенция за права на човека, (ЕКПЧ) Член 2

Никой не може да бъде лишен от правото на образование. При изпълнението на функциите, поети от нея в областта на образованието и преподаването, държавата зачита правото на родителите да осигуряват на своите деца образование и преподаване в съответствие със своите религиозни и философски убеждения.

Правото на образование е признато за решаващо за развитието на хората и за разбирането и защитата на (други) права на човека.

КИСКП, [Общ коментар № 13](#), Правото на образование (член 13 от Пакта), UN Doc. E/C.12/1999/10

1. Образованието е едновременно човешко право само по себе си и незаменимо средство за осъществяване на други човешки права. Като овластяващо право образованието е основното средство, чрез което икономически и социално маргинализираните възрастни и деца могат да излязат от бедността и да получат средства пълноценно да участват в общностите. Образованието има важно жизнено значение за [...] предпазването на децата от експлоатационен и опасен труд, и сексуална експлоатация, като насърчава човешките права и демокрацията, защитава околната среда и контролира нарастването на населението.[...]

4. Държавите-страни приемат, че всички форми на образование, публично или частно, формално или неформално, следва да бъдат насочени към целите и задачите, установени в член 13 (1). [...] образованието следва да бъде насочено към „усещането за достойнство“ на човешката личност, следва да „дава възможност на всички лица да участват ефективно в едно свободно общество“, и следва да насърчава разбиране между всички „етнически“ групи, както и нации, расови и религиозни групи. [...] [В]ероятно най-фундаменталното е „образованието да бъде насочено към пълно развитие на човешката личност“. [...]

9. Комитетът получава насока за правилното тълкуване на понятието „основно образование“ от Световната декларация за образование за всички, според която: „Основната система, която осигурява основно образование на децата във от семейството е основното училище. Основното образование трябва да бъде универсално и да гарантира, че основните образователни потребности са задоволени. [...]

12. Докато съдържанието на средното образование варира между Държавите-страни и във времето, то включва задържане на базисно образование и консолидиране на основите за учене през целия живот и човешко развитие. То подготвя учениците за професионално и висше образование. [...]

13. Съгласно член 13 (2) (b), средното образование „следва да бъде общоналично и общодостъпно за всички чрез всички подходящи средства, и по-специално, с прогресивно въвеждане на безплатно образование“. Фразата „общоналично“ означава, първо, че средното образование не зависи от очевидните способности и възможности на ученика, и второ, че средното образование ще се разпределя из цялата Държава, така че да е налично на едно и също основание за всички. [...]

КПД, [Общ коментар № 1](#), Член 29 (1): Целите на образованието, UN Doc. CRC/GC/2001/1

9. На трето място, докато член 28 акцентира върху задълженията на държавите – страни по Конвенцията, по отношение на установяването на образователни системи и осигуряването на достъп до тях, член 29, параграф 1 подчертава индивидуалното, субективно право на конкретно качество на образованието. В съответствие с акцента, който поставя Конвенцията върху важноста да се действа с оглед на най-добрите интереси на детето, този член набляга на посланието за образование, в центъра на чието внимание е детето, а именно посланието, че основната цел на образованието е развитието на личността, дарбите и способностите на отделното дете, като се отчита обстоятелството, че всяко дете има уникални качества, интереси, способности и учебни потребности. Ето защо учебната програма трябва да има пряко отношение към социалната, културната, околната и икономичната среда на детето и към неговите настоящи и бъдещи потребности, както и напълно да взема под внимание развиващите се способности на детето, а методите на преподаване да бъдат съобразени с различните нужди на отделните деца. Образованието трябва също така да цели гарантиране, че всяко дете усвоява основни умения за живота, както и че никое дете не напуска

училище, без да е подготвено да се изправи пред предизвикателствата, с които може да очаква, че ще се сблъска в живота. Основните умения включват не само езикова и математическа грамотност, но и умения за живота като способност за вземане на добре претеглени решения; за решаване на конфликти без употреба на насилие; както и за изграждане на здравословен начин на живот, развитие на добри отношения с обществото и социална отговорност, критична мисъл, творчески дарби и други способности, които дават на децата способите, необходими за следване на собствения избор в живота им. [...]

Макар и голяма част от правото на образование да се постига чрез прогресивна реализация, определени аспекти на това право имат незабавно действие.

КИСКП, [Общ коментар № 13](#), Правото на образование (член 13 от Пакта), UN Doc. E/C.12/1999/10

43. Пактът предвижда прогресивно осъществяване и признава ограниченията поради пределите на наличните ресурси и налага на Държавите-страни различни задължения, които имат незабавно действие. Държавите-страни имат непосредствени задължения по отношение на правото на образование, като това да „гарантират“, че правото „ще се упражнява без дискриминация от какъвто и да е вид“ (чл.2 (2)) и задължението да се „предприемат стъпки“ (чл. 2 (1)) за пълно осъществяване на член 13. Такива стъпки трябва да бъдат „съзнателни, конкретни и целенасочени“ към пълното осъществяване на правото на образование.

44. Осъществяването на правото на образование във времето, което е „прогресивно“, не следва да се тълкува като изпразващо от смислено съдържание задълженията на Държавите-страни. Прогресивното осъществяване означава, че Държавите-страни имат конкретно и продължаващо задължение „да се придвижват възможно най-експедитивно и ефективно“ към пълна реализация на член 13.

45. Има силна презумпция за недопустимост на всякакви назадничави мерки във връзка с правото на образование, както и другите права, прогласени от Пакта. Ако се предприемат съзнателни назадничави мерки, Държавата-страна носи тежестта на доказване, че те са въведени след най-внимателно обсъждане на всички алтернативи, и че са напълно оправдани с оглед всички права, предвидени в Пакта, и контекста на пълното ползване от Държавата-страна на максимално наличните ресурси. [...]

52. По отношение на член 13 (2) (b)-(d), Държавата-страна има непосредствено задължение да „предприема стъпки“ (art. 2 (1)) за осъществяване на средно, висше и фундаментално образование за всички, които се намират в нейната юрисдикция. Като минимум от Държавата-страна се изисква да приема и прилага национална образователна стратегия, която включва осигуряване на средно, висше и фундаментално образование в съответствие с Пакта. Тази стратегия следва да включва механизми, вкл. индикатори и постижения в правото на образование, чрез които отблизо да следи прогреса. [...]

Предвид значението на образованието също толкова важно е всеки индивид да има равен достъп до образование, независимо от финансовите възможности или избора на родителя, или управлението.

КИСКП, [Общ коментар №11](#), Планове за действие за основно образование (член 14 от Международния пакт за икономически, социални и културни права) UN Doc. E/1992/23

6. Задължително. Елементът на задължителност служи, за да подчертае факта, чи нито родителите, нито настойниците, нито държавата имат право да считат, че решението дали детето да има достъп до основно образование е с право на избор. [...]. Следва да се подчертае обаче, че предлаганото образование трябва да бъде съответстващо

по качество, уместно за детето и трябва да насърчава реализацията на другите права на детето.

7. Безплатно. Същността на това изискване е ясна и недвусмислена. Правото е изрично формулирано, така че да гарантира наличност на основното образование без заплащане за детето, родителите или настойниците. Такси, налагани от Правителството, местните власти или училището, и други директни разходи, представляват пречки за упражняване на правото и могат да застрашат неговата реализация. Тех също така често се оказват особено назадничави като ефект. Тяхното премахване е въпрос, който трябва да се адресира от необходимия план за действие. Непреките разходи, каквито са задължителните налози за родителите (понякога представяни като доброволни, когато всъщност не са) или задължението да се носи относително скъпа училищна униформа, също могат да попаднат в тази категория. Други непреки разходи може и да са допустими, в зависимост от преценката на Комитета, която се прави във всеки отделен случай. [...]

Не само основното образование следва да е безплатно, но и средното образование следва прогресивно да се утвърди като безплатно. В делото *Пономарьови срещу България* ЕСПЧ свързва правото на достъп – безплатен – с нарастващото значение на средното образование в модерното общество.

Решение от 21 юни 2011 г. по дело *Пономарьови срещу България*, ЕСПЧ Жалба № 5335/05

1. Средното образование, което се разглежда в настоящото дело, попада между тези две крайности. Разграничението се потвърждава от разликата във формулировките на букви (а), (b) и (с) от член 28 § 1 от Конвенцията на ООН за правата на детето, първата от които изисква от държавите да „направят началното образование задължително и безплатно за всички“, докато втората и третата ги призовава да „насърчават развитието на различни форми на средно образование... и вземат подходящи мерки, като въвеждането на безплатно образование и предоставяне на финансова помощ в случай на необходимост“ и да „направят висшето образование достъпно за всички на основата на способностите и с всички подходящи средства“ (виж параграф **Error! Reference source not found.** по-горе). [...] Съдът обаче е наясно с факта, че докато все повече държави се придвижват към т.нар. „основано на знание“ общество, средното образование играе все по-голяма роля за успешното личностно развитие и за социалната и професионална интеграция на съответните лица. Действително, в едно съвременно общество липсата на нещо повече от основни познания и умения представлява пречка пред успешното личностно и професионално развитие. Тя пречи на съответните лица да се настроят към своята среда и има важни последици за тяхното социално и икономическо благополучие.

Въпреки, че задължението средното образование да се направи безплатно, е прогресивно, то е ограничено от границите, зададени от забраната да се предприемат съзнателни назадничави мерки. Това означава, че след като веднъж средното образование е било безплатно, това може да се промени само в много тежки (икономически или други) ситуации.

Недопускане на дискриминация и правото на образование

Правото на образование се прилага за всички категории лица, които не са граждани, независимо от техния статус: бежанци, лица, търсещи убежище, законни мигранти или мигранти без документи (Вж също *Timishev срещу Русия* по-долу).

КПД, Общ коментар № 1, Член 29 (1): Целите на образованието, UN Doc. CRC/GC/2001/1

10. Дискриминацията, била тя явна или скрита, по която и да било от посочените в член 2 от Конвенцията признаци, накърнява човешкото достойнство на детето и може да подрине

или дори да унищожи способността му да се възползва от възможностите на образованието. [...]

И:

КИСКП, [Общ коментар № 13](#), Правото на образование (член 13 от Пакта), UN Doc. E/C.12/1999/10

24. Следва да се подчертае, че упражняването на правото на фундаментално образование не е ограничено от възраст или пол; то се простира до деца, младежи и възрастни, включително стари хора. [...]

31. Забраната за дискриминация в член 2 (2) от Пакта не зависи нито от прогресивно осъществяване, нито от наличността на ресурси; прилага се пълно и незабавно към всички аспекти на образование и обхваща всички международно забранени основания за дискриминация. [...]

34. Комитетът потвърждава, че принципът за недопускане на дискриминация се простира до всички лица в училищна възраст, които живеят на територията на Държавата-страна, включително, лица, които не са нейни граждани, и независимо от техния правен статус. [...]

57. В своя [Общ коментар 3](#) Комитетът потвърждава, че Държавите-страни имат „минимално съществено задължение да осигурят задоволяне поне на минималните съществени равнища“ на всеки на правата, прогласени от Пакта, включително „най-основните форми на образование“. В контекста на член 13 сред съществените задължения е включено задължение да осигурява правото на достъп до публични образователни институции и програми без дискриминация; да гарантира, че образованието съответства на целите, установени в член 13 (1); да предоставя основно образование на всички в съответствие с член 13(2) (а) [...]

59. Примери за нарушения на член 13 са: въвеждането на законодателство в областта на образованието, които дискриминира индивиди или групи на което и да е от забранените основания, или неотмяната на такова законодателство; непредприемане на мерки, които адресират de facto образователна дискриминация; [...] невъвеждането като приоритетно на основно образование, което е задължително и налично безплатно за всички; непредприемането на „съзнателни, конкретни и целенасочени“ мерки за прогресивна реализация на средно, висше и фундаментално образование в съответствие с член 13 (2) (b)-(d) [...]

Изключването на деца от образованието заради липса на регистрация на родителите им като законни мигранти нарушава правото на образование.

Решение от 13 декември 2005 г. по дело [Timishev срещу Русия](#), ЕСПЧ, Жалби № 55762/00 и 55974/00

64. Член 2 от Протокол № 1 забранява отричането на право на образование. Тази разпоредба няма изложени изключения и нейната структура е подобна на тази на Членове 2 и 3, Член 4 § 1 и член 7 от Конвенцията („Нико няма право“), които заедно потвърждават най-фундаменталните ценности на демократическите общества в основата на Съвета на Европа. В демократично общество правото на образование, което е незаменимо за подпомагане на човешките права, играе толкова фундаментална роля, че рестриктивно тълкуване на първото изречение на Член 2 от Протокол №1 няма да е съвместимо с целта или задачата на тази разпоредба (вж [Leyla Şahin срещу Турция \[Голяма камера\]](#), Жалба № 44774/98, § 137, ЕКПЧ 2005-XI). Това право също се намира с подобни формулировки в други международни инструменти, каквито са Универсалната декларация на правата на човека (Член 26), Международният пакт на икономическите, социалните и културни права (член 13), Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация (Член 5 (е) (v)), и Конвенцията за правата на детето (Член 28). Няма съмнение, че правото на образование гарантира достъпа да начално образование, което е от първостепенно значение за развитието на детето.

65. Съдът отбелязва, че на децата на жалбоподателя е отказано приемане в училището, което те са посещавали предходните две години. Правителството не оспорва твърдението на жалбоподателя, че истинската причина за отказа е това, че жалбоподателят е предал своята мигрантска карта и по този начин е загубил своята регистрация като жител на град Налчик.

66. Както е указано по-горе, Конвенцията и нейните протоколи не толерират отричане на правото на образование. Правителството потвърждава, че руският закон не позволява упражняването на това право от деца да зависи от регистрацията на пребиваването на техните родители. Следователно, на децата на жалбоподателя е отречено правото на образование, което се предвижда във вътрешното право. Изключването им от училище, следователно, е несъвместимо с изискванията на член 2 от Протокол №1. [...]

В дело за достъпа до средно образование ЕСПЧ решава, че материалното неравенство и липсата на реални алтернативи в други страни води до дискриминация.

Решение от 21 юни 2011 г. по дело [Пономарьови срещу България](#), ЕСПЧ Жалба № 5335/05

57. Средното образование, което се разглежда в настоящото дело, попада между тези две крайности. Разграничението се потвърждава от разликата във формулировките на букви (а), (b) и (с) от член 28 § 1 от Конвенцията на ООН за правата на детето, първата от които изисква от държавите да „направят началното образование задължително и безплатно за всички“, докато втората и третата ги призовава да „насърчат развитието на различни форми на средно образование... и вземат подходящи мерки, като въвеждането на безплатно образование и предоставяне на финансова помощ в случай на необходимост“ и да „направят висшето образование достъпно за всички на основата на способностите и с всички подходящи средства“ (виж параграф **Error! Reference source not found.** по-горе). [...] Съдът обаче е наясно с факта, че докато все повече държави се придвижват към т.нар. „основано на знание“ общество, средното образование играе все по-голяма роля за успешното личностно развитие и за социалната и професионална интеграция на съответните лица. Действително, в едно съвременно общество липсата на нещо повече от основни познания и умения представлява пречка пред успешното личностно и професионално развитие. Тя пречи на съответните лица да се настроят към своята среда и има важни последици за тяхното социално и икономическо благополучие.

58. Тези съображения са в полза на една по-строга проверка от Съда на пропорционалността на мярката, която засяга жалбоподателите.

59. При оценката на тази съразмерност не е необходимо Съдът, при конкретните обстоятелства на това дело, да решава дали българската държава има право да лиши всички незаконно пребиваващи граждани от средства за образование – като безплатно образование – които тя се е съгласила да предоставя на своите граждани и определени ограничени категории чужденци. [...]

60. [С]ъдът от самото начало отбелязва, че жалбоподателите не са били в положение на лица, които пристигат в страната незаконно и след това предявяват иск за ползване на нейните публични услуги, включително безплатно посещаване на учебни занятия. Дори когато жалбоподателите се оказват, в известна степен неумишлено, в положението на чужденци без разрешения за постоянно пребиваване, властите не разполагат със съществено възражение срещу оставането им в България и очевидно никога не са имали каквито и да било сериозни намерения да ги депортират. Действително, в процесния период жалбоподателите са предприели стъпки за нормализиране на своето положение. Следователно каквито и да било съображения във връзка с необходимостта да бъде спрян или обърнат потокът от нелегални имигранти явно не се прилагат към случая на жалбоподателите.

61. Не може да се каже и че жалбоподателите са се опитали да злоупотребят с българската образователна система. Не е бил техен изборът да се установят в България и да се учат там; те идват да живеят в страната на много ранна възраст, тъй като майка им се е омъжила за български гражданин. Жалбоподателите не биха могли реално да решат да отидат в друга държава и да продължат своето средно образование там. Освен това няма индикации, жалбоподателите, които са били напълно интегрирани в българското общество и са говорели свободно български език, да са имали каквито и да било специални образователни нужди, които биха изисквали допълнително финансиране за техните училища.

62. Властите обаче не вземат предвид който и да било от тези фактори. [...] [Н]е изглежда властите да са могли да направят това.

63. Съдът, от своя страна, счита, че, при конкретните обстоятелства на настоящото дело, изискването жалбоподателите да плащат такси за своето средно образование заради своето гражданство и имиграционен статут не е обосновано. [...]

В делото *D.H. и други срещу Чешката Република* Голямата камера на ЕСПЧ заключава, че членовете на група са били систематично изключвани от редовната образователна система, което представлява непряка дискриминация. Това може да е относимо за децата мигранти, тъй като много Държави избират да имат по-малко развита учебна програма, когато става дума за мигранти, които чакат разрешение за пребиваване. Въпреки, че тези мигранти може и да не останат в съответната страна, ефектите от по-ниска степен на образование могат да бъдат увреждащи за бъдещото развитие и кариера.

Решение от 13 ноември 2007 г. по дело [D.H. и други срещу Чешката република](#), ЕСПЧ, Жалба № 57325/00

183. [...] Според техните аргументи, всичко, което трябва да се установи е това, че без обективно и разумно обосноваване, те са били третираны по-неблагоприятно от децата, които не са роми, в сравнима ситуация, и че това съставлява в техния случай непряка дискриминация.

184. Съдът вече е приел в предходни дела, различие в третирането може да се превърне в непропорционално увреждащи резултати от обща политика или мярка, която, макар и облечена в неутрална терминология, дискриминира една група. [...] [Т]акава ситуация може да представлява „непряка дискриминация“, което не изисква по необходимост намерение да се дискриминира. [...]

198. Съдът приема, че решението на Правителството да запази системата на специални училища, е мотивирано от желанието да се намери решение за деца със специални образователни потребности. Съдът обаче споделя безпокойството на други институции на Съвета на Европа, които са изразили загриженост за по-елементарната учебна програма, която се следва в тези училища, и по-специална, сегрегацията, до която води тази система. [...]

202. По отношение на съгласието на родителя Съдът отбелязва аргументите на Правителството, че това е бил решаващият фактор, без който жалбоподателите не биха били поставени в специални училища. Предвид факта, че в настоящия случай е установена разлика в третирането, всяко такова съгласие означава приемане на различие в третирането, дори ако е дискриминационно, с други думи, представлява отказ на лицето от правото да не бъде дискриминирано. Съгласно практиката на Съда обаче, отказът от право, гарантирано в Конвенцията, доколкото е допустим, трябва да бъде доказан по недвусмислен начин и даден при пълно познаване на фактите, т.е. на основата на информирано съгласие. [...]

203. При обстоятелствата на настоящото дело Съдът не е убеден, че родителите на децата роми, които са членове на общност в неравностойно положение и често зле образовани, са можели да преценят всички аспекти на ситуацията и последиците от даване на такова съгласие. Самото Правителство признава, че съгласието в този случай е било дадено чрез подпис на предварително попълнен формуляр, който не съдържа информация за наличните алтернативи или различия между учебната програма на

специалните училища и тази на другите училища. Не изглежда и националните власти да са предприели каквито и да е допълнителни мерки, за да осигурят получаването на цялата информация, необходима за формиране на информирано съгласие от страна на родителите роми, или тяхното осъзнаване на последиците от даване на такова съгласие за бъдещето на техните деца. [...]

204. Предвид финдумантелното значение на забраната за расова дискриминация Голямата камара счита, че, дори да се приеме, че са изпълнени условията на параграф 202 по-горе, нито един отказ от право не може да е подчинен на расова дискриминация, тъй като това би противоречало на важен публичен интерес. [...]

207. Фактите в настоящия случай показват, че училищната уредба за децата роми няма не разполага с гаранции (виж параграф 28 по-горе), които да гарантират, че при упражняването на своята свобода на преценка в образователната сфера Държавата е отчела техните специални потребности като членове на класа в неравностойно положение [...]. Освен това в резултат на тази уредба жалбоподателите са поставени в училища за деца с умствени увреждания, в които се следва по-елементарна учебна програма в сравнение с обикновените училища, и в които те са били изолирани от учениците от по-голямата част от населението. В резултат на това те получават образование, което усложнява техните затруднения и компрометира тяхното последващо личностно развитие вместо да се бори с техните реални проблеми и да им помогне да се интегрират в обикновените училища и да развият умения, които да улеснят живота им сред мнозинството от населението. Действително Правителството имплицитно признава, че възможностите за работа са по-ограничени за учениците от специалните училища.

208. При тези обстоятелства и като признава усилията на Чешките власти да осигурят на децата роми училищно образование, Съдът не е убеден, че различието в третирането между децата роми и децата, които не са роми, е било обективно и разумно оправдано, и че е съществувало разумно пропорционално отношение между използваните средства и преследваната цел. [...]

209. Накрая, тъй като се доказва, че съответното законодателство, така както е прилагано на практика в процесния период, е имало непропорционално увреждащ ефект върху общността на ромите, Съдът счита, че жалбоподателите като членове на тази общност непременно са били жертва на дискриминационно третиране. Съответно не е необходимо да изследва техните отделни случаи. [...]

**International
Commission
of Jurists**

P.O. Box 91
Rue des Bains 33
CH 1211 Geneva 8
Switzerland

t +41 22 979 38 00
f +41 22 979 38 01
www.icj.org